

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра
Довженка
Кафедра теорії та методики
початкової освіти

Магістерська робота

Тема: «ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЯХ.»

Виконала:

Здобувач: Пестовська Тетяна Олександрівна

Початкова освіта

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методики

початкової освіти

В.Ф. Решетняк

Консультант:

Допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «__» _____ 20__ р.

Національна оцінка

Кількість балів: _____ Оцінка

ECTS _____

Підписи членів комісії:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади виховання учнів початкової школи на морально-етичних цінностях	8
1.1 Характеристика морально-етичних цінностей.....	8
1.2 Психолого-педагогічні засади формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи	14
1.3 Система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі	26
РОЗДІЛ 2. Практичні засади виховання учнів початкової школи на морально- етичних цінностях.....	36
2.1 Програма дослідження системи формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі.....	36
2.2 Стан формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі.....	47
2.3 Методичні рекомендації вчителів з формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.....	55
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Тема «Виховання учнів початкової школи на морально-етичних цінностях» залишається актуальною незалежно від часу. Суспільство постійно звертає увагу на важливість формування моральних та етичних цінностей у молодого покоління. Особливо в початковій школі, коли діти формують свій світогляд та основні життєві погляди.

З метою дослідження теми морально-етичних цінностей, необхідно розглянути декілька аргументів:

Формування особистості: Початкова школа - це період активного розвитку дитячої особистості. Виховання на морально-етичних цінностях сприяє формуванню відповідальності, справедливості, толерантності та інших важливих рис характеру.

Соціальна адаптація: Вміння розуміти та поважати моральні норми допомагає дітям в легкому взаємодії з оточуючим середовищем. Це важливо для побудови позитивних міжособистісних відносин.

Протидія негативним впливам: Сучасне суспільство насичене інформацією, в тому числі і негативною. Виховання на моральних цінностях допомагає дітям критично сприймати інформацію та відділяти добро від поганого.

Підготовка до глобальних викликів: Сучасний світ стикається зі складними моральними питаннями, такими як біоетика, екологія, справедливість. Виховання дітей на моральних засадах робить їх готовими до розуміння та вирішення цих питань.

Підвищення якості суспільства: Моральні цінності є фундаментом громадянського суспільства. Вони сприяють створенню гармонійної спільноти, де кожен індивідуум розуміє свої права та обов'язки.

Психологічний розвиток: Виховання на моральних цінностях сприяє психологічному розвитку дитини, забезпечуючи їй внутрішню гармонію та позитивне сприйняття навколишнього світу.

З огляду на ці аргументи, тема виховання дітей на морально-етичних цінностях залишається дуже актуальною.

Науковці А. М. Богуш і Н. В. Лисенко привернули увагу до формування морально-етичних цінностей у дітей. Вони розглядали народознавство як літопис народу, де виявлялися етичні цінності, що впливають на реалії сучасного життя. Розроблені ними виховні методики, базовані на фольклорних та етнографічних матеріалах, стали основою для введення народознавства як виховного засобу в шкільну практику. Дослідники, такі як О. В. Король, М. К. Дмитренко та О. В. Ковальчук, продовжили розвивати цей напрямок.

Р. П. Скульський та Б. М. Ступарик аналізували позитивні та негативні аспекти використання народознавства в вихованні в школі.

У 2000 році П. Щербань в "Національному вихованні в сім'ї" підкреслив, що моральне виховання спрямоване на формування моральної свідомості у дітей та молоді. Мета полягає у передачі морального досвіду попередніх поколінь. Основне завдання - набуття знань про моральні норми, стандарти та правила поведінки, формування моральних почуттів та ставлення до світу, розвиток стійких навичок моральної поведінки. Зазначено, що національна система виховання грає важливу роль у глибокому осмисленні та усвідомленні моральних та етичних цінностей, які є загальнолюдськими.

Подальший розвиток педагогічних досліджень, щодо необхідності виховання морально-етичних цінностей у молодших школярів через народознавство, пов'язаний з розглядом дослідження Ю. Руденка "Основи сучасного українського виховання". В цьому дослідженні підкреслюється, що успішне виховання молодших поколінь досягається за умови переважання високих моральних цінностей - любові до Бога, Батьківщини та рідного народу, розпізнавання Добра. Дослідження української етноідеології, проведене Ю. Руденком, фокусується на культивуванні різних морально-етичних цінностей як

у мирний, так і воєнний час. В мирний період акцентується на цінностях природолюбства, економічного зростання, творчого відношення до культури та освітленні світової цивілізації. У воєнний час актуалізуються цінності патріотизму, національного духу, спадщини військово-патріотичних традицій тощо[9].

Важливу роль у нашому дослідженні грає праця О. І. Вишневського "Теоретичні основи сучасної української педагогіки". У цій роботі досліджується природа цінностей виховання, що представляють собою ієрархічну систему ідеалів, фундаментальних понять і цілей, що наповнюють життя суспільства і надають йому сенс. Цінності визначають зміст виховання, а стратегія і методи впливають на передачу морально-етичних цінностей дітям. Запропонований О. І. Вишневським кодекс цінностей сучасного українського виховання включає абсолютні, національні, громадянські, сімейні, особисті і інші.

Дослідження в цьому напрямку може сприяти розробці ефективних підходів до виховання, а також розумінню того, як моральні цінності впливають на життя дітей у майбутньому.

Отже, актуальність проблеми, її освітня значущість зумовили вибір теми дослідження: «Виховання учнів початкової школи на морально етичних цінностях.»

Мета дослідження - розробка рекомендацій вчителю із формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.

Об'єкт дослідження – система морально-етичного виховання учнів початкової школи.

Предмет дослідження – методика роботи вчителя із формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.

Відповідно до мети дослідження сформульовано **основні завдання**:

1. Схарактеризувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.
2. Розкрити психолого-педагогічні засади формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи

3. Дослідити систему формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи на сучасному етапі

4. Розробити методичні рекомендації вчителів із формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи.

Розв'язанню визначених завдань і досягненню окресленої мети буде сприяти застосування комплексу методів дослідження:

– теоретичних: аналіз філософської, психолого-педагогічної й методичної літератури, вивчення концептуальних положень, базових понять і категорій дослідження;

- вивчення планів виховної роботи класоводів, освітньо-професійних програм, підручників, навчально-методичних комплексів, актуальних сайтів ЗЗСО;

- методів абстрагування, конкретизації й узагальнення теоретичних положень у працях вітчизняних учених і практиків із метою визначення поняттєвого апарату дослідження;

- порівняльно-зіставних методів для вивчення вітчизняного досвіду й виокремлення основних практичних тенденцій щодо реалізації поставлених завдань;

- методів моделювання для розроблення моделі методики формування досліджуваної якості учнів початкової школи;

- метод систематизації та узагальнення для констатації результатів дослідно-експериментальної роботи, формулювання висновків;

– емпіричних: анкетування, опитування, бесіда, пряме і непряме спостереження, тестування; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) – для вивчення процесу формування досліджуваної якості й перевірки ефективності застосування розробленої методики в освітній процес початкової школи;

- математичної статистики: непараметричні методи для опрацювання результатів педагогічного експерименту.

Передбачувана наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягатиме в тому, що вперше:

- буде розроблено й обґрунтовано авторську методику формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.
- буде змодельовано структурно-функціональний конструкт авторської методики;
- буде уточнено і конкретизовано формулювання ключових понять дослідження;
- буде визначено структуру досліджуваного явища як єдність низки компонентів, що перебувають у динамічному взаємозв'язку і утворюють систему національно орієнтованих особистісних морально-етичних цінностей учнів початкової школи;

Практичне значення дослідження в розробленні практичних рекомендацій із виховання учнів початкової школи на морально етичних цінностях.»

Матеріали дослідження, його положення й висновки в перспективі можуть бути використані для подальшого вдосконалення теоретичних і методичних основ цілеспрямованого виховання учнів початкової школи в освітньому процесі.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади виховання учнів початкової школи на морально етичних цінностях

1.1 Характеристика морально-етичних цінностей

Морально-етичні цінності відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні і розвитку особистості кожної людини, особливо в її ранньому дитинстві. Ці цінності становлять етичний фундамент суспільства, визначаючи моральні норми, стандарти поведінки та взаємодії між людьми. Вони є невід'ємною складовою культури, сприяють гармонійному співжиттю, взаєморозумінню і зміцненню соціальних зв'язків.

Морально-етичні цінності охоплюють широкий спектр аспектів і переплітаються з різними сферами життя. Однією з ключових складових є особиста мораль, яка базується на внутрішніх переконаннях, совісті та відповідальності. Це внутрішній компас, який допомагає людині робити вибір у ситуаціях, де важливо розрізнити між добром і злом, правильним і неправильним[13].

До морально-етичних цінностей також відносяться загальноприйняті принципи, які формують основу соціального співжиття. Це, зокрема:

Справедливість та рівність: Розуміння та повага до рівних прав і можливостей для всіх людей. Це включає у себе недопустимість дискримінації за будь-якими ознаками.

Правдивість та чесність: Здатність відверто висловлювати свої думки і вчинки, дотримуючись принципу правдивості і невідворотності від обману.

Людяність та доброта: Уважне ставлення до потреб і почуттів інших, готовність допомагати та проявляти альтруїзм.

Толерантність: Здатність поважати і приймати різноманітність думок, переконань і культур.

Відповідальність: Розуміння своєї відповідальності за свої вчинки перед суспільством, природою та іншими людьми.

Підтримка гідних цілей: Прагнення до досягнення високих стандартів у навчанні, роботі та взаємодії з оточуючими.

Гідність: Здатність поважати себе та інших, розуміння власної цінності як особистості.

Ці моральні принципи визначають не лише особисту поведінку, а й керують колективною діяльністю та розвитком суспільства в цілому. Вони є основою виховання майбутніх поколінь, які зможуть розуміти важливість етичних цінностей у будь-якому контексті, будуючи краще, гармонійне та співпрацююче суспільство.

Морально-етичні цінності є важливою складовою як окремої особистості, так і народу в цілому, формуючи їх цілісне світобачення. Ці цінності відтворюються через традиції, звичаї та історію народу. В контексті України, яка протягом більше ніж трьох століть була позбавлена власної державності, важливо залучити молоде покоління до морально-етичних цінностей народу. Це сприятиме не лише протистоянню асиміляційним процесам, а й зміцненню суверенності та самобутності України.

Дослідження проблем формування морально-етичних цінностей у дітей за допомогою народознавства неможливе без вивчення минулого. У процесі історичного розвитку України, на формування морально-етичних цінностей впливали різні філософські ідеї. Вже у давні часи українські філософи, які вивчали античну філософію, покладали акцент на пізнання людиною самої себе та розвиток моральних чеснот.

На початку XIX-XX століть, екзистенціальна філософія відзначилася в уявленнях про моральне покликання кожної особистості. Вона відзначила неповторність індивіда і його взаємодію з навколишнім середовищем.

У другій половині XIX та на початку XX століття, наукові дослідження в Україні були сильно пов'язані з народознавством. Це було обумовлено боротьбою української нації за самобутність та незалежність під час тривалого поневолення.

Значний вплив на формування морально-етичних цінностей в Україні мав М.П. Драгоманов, філософ-позитивіст. Його праці з етнокультурології акцентували увагу на моральних цінностях народів та їх впливі на виховання молодого покоління. Він використовував етнічні джерела, міфологію, звичаї та традиції для формування морального ідеалу. Зокрема, М. П. Драгоманов був викладачем та публіцистом, то ще на самому початку своєї діяльності він розглядав морально-етичні цінності як цілу систему спілкування між людьми та їх відносини у суспільстві.

Морально-етичні цінності людини зазвичай об'єднуються в одну систему, яка має свою специфічну структуру. Якщо брати до уваги думку С.Ф. Анісімова, то всі морально-етичні цінності можна розподілити за значенням для людини, за їх існуванням та розвитком, то отримаємо класифікацію цінностей, підпорядковану певній субординації.

У підсумку, морально-етичні цінності є невід'ємною частиною як особистості, так і народу, заснованою на традиціях і культурних спадщинах. Формування цих цінностей в молодого покоління в Україні є важливим завданням для зміцнення самобутності та незалежності нації. Наукові дослідження у цьому напрямку враховують вплив історичних, філософських та етнічних факторів на формування морально-етичних цінностей в українському суспільстві.

Досліджуючи соціокультурне життя України у період з XIV по XVII століття, М. Грушевський проводить аналіз виховної системи двох типів шкіл - братських та єзуїтських, зосереджуючись на їхніх підходах до формування морально-етичних цінностей. Підкреслюючи роль моральності та народності у вихованні, він критикує єзуїтську систему, яка сприяла дресурі розуму, а не розвитку духовних здібностей та самостійності мислення. Морально-етичні цінності, насажені насильно, не переростали у переконання або моральні звички, а навпаки, часто викликали опір і лицемірство[8].

М. Грушевський втілює свої роздуми про абсолютні морально-етичні цінності в творах "Предок", "Тестамент", "На горах". Він також вірив, що

виховання молоді через народознавство може зміцнити зв'язки з минулими поколіннями, формувати національну свідомість і почуття.

Проте в радянський період ідея залучення дітей до морально-етичних цінностей народу була замінена моральним кодексом будівника комунізму, який на довгий час визначав напрямок виховання.

О. О. Любищев, радянський вчений, звернув увагу на "ідеологічну спадковість" як ключовий фактор у визначенні морально-етичних цінностей народів. Він виділяв роль "ідеологічних мутацій" у формуванні цих цінностей.

У 1980-х роках відзначився відчутний моральний спад, і І. Дзюба вважав, що повернення до народних морально-етичних цінностей є ключем до подолання цієї кризи.

У 1990-х роках, з отриманням суверенності, в Україні з'явилася потреба в відродженні національної культури та моральних цінностей. М. В. Попович підкреслював важливість відродження духовності, моралі та національних цінностей для формування сучасної нації.

У підсумку, дослідження М. Грушевського та інших вчених підкреслює важливість морально-етичних цінностей у формуванні національної свідомості та культури, а також викликає до відновлення зв'язку з традиціями та народними цінностями для подолання внутрішніх криз та відродження духовності.

Автор розглядає державу як втілення інтересів і цінностей її народу і визначає три рівні морально-етичних цінностей, пов'язаних з духовною, державно-військовою діяльністю та повсякденним добробутом.

Згідно з К. П. Шудрою, виникнення морально-етичних цінностей українського народу пов'язане з "прапереживаннями", що формують національну культуру.

Для систематичного включення молодших школярів до морально-етичних цінностей використовуються пояснення, розповіді, лекції, дискусії та рольові ігри. Ця робота часто супроводжується удосконаленням їхнього

розуміння моралі та корекцією уявлень через самооцінку і контроль за власною поведінкою.

Роботи таких вчених як Ю. Руденко та О. І. Вишневський допомагають уточнити та розширити розуміння цінностей у вихованні, їхню природу та методи впровадження у практику.

Зокрема, О. І. Вишневський вважав, що для того щоб зробити виховання дітей надійною основою, потрібно щоб вони визнавали такі цінності як віра, надія та любов. На його думку, саме ці цінності є вічними для всіх людей та стають золотою основою духу, культури і досвіду людей.

Вишневський вірив, що в людей є така своєрідна серцевина душі – сумління, яке в свою чергу ґрунтується на правді. Також з цінностями сумління та правди пов'язана ще й така цінність як справедливість.

Видатний педагог Я.-А. Коменський багато уваги приділяв моральному вихованню і моральним цінностям та був переконаний, що освіта для людини сприяє її моральності, мужності, справедливості та гуманності.

До морального виховання він відносив такі засоби як приклад життя батьків, вчителів, друзів, вправи та дисципліну. Також, він наголошував, що учень це насамперед відображення вчителя та батьків, та що саме вони повинні на власному прикладі дотримуватися цих моральних цінностей.

Ушинський казав про моральне виховання, що для того щоб перед очима людини був шлях добра, необхідно просвітити її свідомість вихованням. В основу цього виховання закладене засвоєння людиною вічних норм життя, які являють собою людяність. І переглядаючи зараз твори Ушинського, у яких відображені цінності культури, то можна побачити, що вони дають змогу сучасним педагогам орієнтуватися на визначені виховні цінності, які в нашій педагогічній діяльності виступають певними соціальними орієнтирами.

Г. Сковорода був впевнений, що людина досягає успіху у певній діяльності не лише через свої здібності, а також через якості (цінності) такі як: добродієність, терплячість, справедливість, працьовитість, доброзичливість, гуманізм, вміння володіти собою, вдячність, милосердя, скромність. Також, на

його думку, головна цінність – це подяка, на яку і повинно спиратися моральне виховання.

Г. Г. Ващенко всебічно розглядав питання моралі і психологічного погляду до неї входять інтелектуальні, вольові та почуттєві елементи.

Професор Г. Г. Ващенко у своїх працях, таких як «Виховання волі і характеру», «Виховання любові до Батьківщини», «Виховний ідеал», «Мораль християнська і комуністична», де багато уваги приділяв виховним ідеалам. В основі виховного ідеалу він виділяв такі цінності як добро, справедливість, любов, а також загальнолюдські та національні цінності людини.

Для Г. Г. Ващенка ці моральні цінності брали початок з релігії та християнської віри і на його думку віра і є доброчинністю.

О. Сухомлинський – педагог та засновник гуманістичної педагогіки, і на його думку формуються моральні цінності у ранньому дитинстві. Його ідеї гуманізму, доброчинності та людяності займають основне місце в педагогічній спадщині. Він наголошував, що у дітей дуже важливо розвивати здатність до емпатії та співчуття.

Педагог був впевнений в своїх переконаннях, стосовно того що саме провідним завданням діяльності вчителя має бути виховання гуманізму та людяності, і щоб його здійснювати потрібно творити добро людям.

Сухомлинський виховання дітей віком від 6 до 10 років називав «школою сердечності», за якою вчителі разом з батьками повинні вчити дітей таким цінностям як любов, добро, милосердя. Дитина повинна зростати з піклування про тварин, рослин, людей, для того щоб не бути байдужою до навколишнього світу.

Великий український поет Т. Г. Шевченко орієнтувався на традиційні моральні цінності (народні та християнські). З творів Т. Г. Шевченка можна створити виховний ідеал – це образ дуже розумної людини з високими моральними цінностями.

Івану Франку належить роль у розумінні понять «духовність», «мораль» як орієнтація на інші цінності. Письменник розглядав моральні цінності як рушійну силу залучення учнів до ціннісних вершин.

І. Франко надавав пріоритет у вихованні моральним цінностям, зокрема, гуманізму. Для І. Франка у вихованні головною метою було, щоб особистість була гармонійно та усебічно розвинена, щаслива та вільна. Він вважав, що для суспільства найсуттєвішим є милосердя та любов до інших людей.

Також І. Франко стверджував, моральні цінності є предметом «вищої» науки – етики. Що саме етика вчить нас жити людиною з високими моральними цінностями. Що саме етика керує нашим життям.

Борис Грінченко у творах для дітей возвеличує ідеї гуманізму і добра, щиросердя і людяності, правди і краси. Письменник вшановував усі народні моральні якості, а саме: гуманізм, працьовитість, добро, чесність, скромність, справедливість.

Таким чином, дослідження генези формування морально-етичних цінностей у молодших школярів через народознавство в філософії, психології та педагогіці підтверджує актуальність цієї проблеми в науці, а також різноманіття підходів і досліджень у цьому напрямку.

1.2. Психолого-педагогічні засади формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи

Формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи є важливим завданням виховної роботи та педагогічного процесу загалом. Це завдання стоїть перед педагогами та батьками як одна з ключових складових розвитку особистості дитини та формування її як громадянина суспільства.

Основні психолого-педагогічні засади формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи включають такі аспекти:

Приклад дорослих є однією з найважливіших складових формування морально-етичних цінностей у дітей початкової школи. Вчителі та батьки відіграють важливу роль у цьому процесі, оскільки вони є основними авторитетами та зразками для маленьких учнів. Ось докладний аналіз цього аспекту:

1. Вчителі як приклад:

Вчителі мають не лише передавати знання, а й виступати в ролі моральних ідеалів для дітей. Їхня поведінка та стосунки з учнями повинні відповідати найвищим моральним стандартам. Ось кілька ключових моментів:

Повага та толерантність. Вчителі мають поводитися з учнями з повагою, незалежно від їхньої національності, релігії, статі чи інших відмінностей. Вони повинні створювати безпечне та підтримуюче середовище, де кожен учень відчуває себе прийнятим та цінним.

Чесність та авторитет. Вчителі мають бути чесними та правдивими у своїх словах та діях. Вони повинні демонструвати ці якості власним прикладом.

Справедливість. Учителі повинні долати усі форми дискримінації та несправедливості. Вони мають ставити учнів рівно та справедливо, не поділяючи пільг чи кар.

Активна участь. Вчителі мають брати участь у шкільних та громадських заходах, що сприяє позитивному прикладу для дітей. Це може включати участь у благодійних акціях, спортивних заходах та інших формах впливу.

2. Батьки як приклад:

Батьки є першими та найважливішими вчителями дитини у плані морально-етичного розвитку. Вони впливають на своїх дітей щоденно, і їхня поведінка має значення:

Сімейні цінності. Батьки повинні активно сприяти формуванню моральних цінностей вдома. Це може включати релігійну віру, етичні стандарти та сімейні традиції.

Якість спілкування. Важливо, щоб батьки вели з дітьми відкрите та лагідне спілкування. Вони повинні висловлювати свої почуття, цінності та очікування та бути готовими слухати думки своїх дітей.

Загальна активність. Батьки повинні демонструвати активність у громадському житті та підтримувати дітей у їхніх інтересах та заходах. Вони можуть разом із дітьми брати участь у волонтерських акціях чи спільних хобі.

Терпимість та емпатія. Батьки мають вчити дітей розуміти і співчувати іншим людям. Вони можуть розповідати історії, що підкреслюють важливість толерантності та емпатії.

У підсумку, приклад дорослих має величезний вплив на формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Як вчителі, так і батьки повинні бути уважними до своєї власної поведінки та завжди прагнути бути найкращими прикладами для дітей, щоб допомогти їм рости як морально свідомі та етичні індивіди.

Сімейне виховання. Сім'я відіграє важливу роль у формуванні цінностей. Батьки мають сприяти розвитку моральних якостей та розумінню правил і стандартів поведінки[3].

Діалог та обговорення є надзвичайно важливими елементами формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Цей процес допомагає дітям не лише засвоювати знання про моральні норми, але й розуміти, чому вони важливі та як їх варто застосовувати в реальному житті.

Розглянемо суть діалогу через такі функції як:

1. Розвиток аналітичного мислення:

Діалог і обговорення моральних ситуацій сприяють розвитку аналітичного мислення дітей. Під час обговорення вони вивчають різні аспекти ситуації, аналізують їх та роблять висновки. Цей процес розвиває їхню здатність вирішувати складні проблеми і приймати обґрунтовані рішення.

2. Формування власної точки зору:

Діалог дозволяє дітям виражати свої власні думки, переживання та переконання. Це особливо важливо, оскільки це допомагає формувати їхню

власну моральну ідентичність. Вони вчаться відстоювати свої погляди, вивчаючи, як аргументувати свої думки та вислуховувати інших.

3. Розуміння різноманітності цінностей:

Під час обговорення діти можуть дізнатися, що люди можуть мати різні точки зору і різні цінності. Це розширює їхній світогляд і вчить толерантності. Вони навчаються поважати інші переконання, при цьому відстоюючи свої власні.

4. Навчання важливості моральних норм:

Діалог дає можливість вчити дітей моральним нормам і цінностям. Під час обговорення конкретних ситуацій вони можуть зрозуміти, чому певні дії вважаються морально правильними або неправильними. Вони навчаються відділяти правильне від неправильного і робити морально виправдані вибори.

5. Розвиток комунікативних навичок:

Діалог розвиває комунікативні навички дітей, включаючи слухання, мовлення та аргументацію. Вони навчаються висловлювати свої думки чітко та лаконічно і слухати інших. Ці навички є важливими у всіх аспектах життя та сприяють побудові здорових відносин з іншими.

6. Підготовка до реального життя:

Моральні ситуації, які обговорюються під час діалогу, часто мають реальний аналог у житті. Такі обговорення підготовлюють дітей до зустрічі з моральними дилемами в майбутньому та допомагають їм реагувати на них обдуманно та морально.

У підсумку, діалог та обговорення моральних ситуацій є важливими інструментами у формуванні морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Вони розвивають критичне мислення, власну точку зору, комунікативні навички та допомагають дітям розуміти і внутрішньо приймати моральні стандарти і норми поведінки.

Розвиток емпатії є важливою складовою формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Емпатія - це здатність почувати та розуміти

почуття та потреби інших людей, а також відчувати себе на їхньому місці. Тож розглянемо такі напрями розвитку емпатії:

1. Пошук можливостей до співчуття:

Вчителі та батьки можуть створювати ситуації, в яких діти можуть відчувати інші почуття та потреби. Наприклад, учитель може розповісти історію про дитину, яка потрапила в складну ситуацію, і попросити дітей подумати, як вони б себе почували на її місці. Це допомагає дітям розширити свої здібності до співчуття.

2. Залучання до спільних дій та взаємодопомоги:

Спільні дії, такі як волонтерська робота або участь у благодійних заходах, можуть надати дітям можливість допомогти іншим та відчувати задоволення від цього. Під час таких дій діти вчаться бути уважними до потреб інших та ставитися до них з розумінням.

3. Вивчення літератури та історії:

Читання книг, перегляд фільмів та інших розважальних матеріалів, де описуються емоції та долі різних персонажів, може допомогти дітям розвивати свою емпатію. Під час обговорення таких матеріалів вони можуть роздумувати над почуттями та мотивами персонажів.

4. Користування засобами вираження емоцій:

Важливо вчити дітей ефективно виражати свої емоції та розуміти емоційні сигнали інших. Знання жестів, міміки та слів, які вказують на почуття, допоможе дітям краще розуміти інших людей.

5. Підтримка емпатії в повсякденному житті:

Для розвитку емпатії важливо вчити дітей бути уважними та слухати інших людей. Вони можуть розпочати день питанням: "Як ти сьогодні відчуваєшся?" або "Чи є у когось потреба в допомозі?" Це спонукає дітей дбати про почуття і потреби інших.

6. Демонстрування емпатії:

Найкращий спосіб навчити дітей емпатії - це бути для них прикладом. Вчитель або батьки можуть демонструвати емпатію в щоденних ситуаціях, відповідаючи на почуття та потреби дітей, інших людей і навіть тварин.

Розвиток емпатії є критично важливим для формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Вміння розуміти і відчувати почуття і потреби інших допомагає створювати більш сприятливе та гармонійне оточення, де діти вчаться бути більш справедливими, толерантними та доброзичливими[5].

Навчання правил та норм є невід'ємною частиною формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Освоєння основних моральних норм і правил поведінки в суспільстві є фундаментальним для розвитку дітей як відповідальних, толерантних та етичних особистостей. Розглянемо технологію навчання моральних норм більш детально:

1. Ознайомлення з основними моральними нормами:

Учні мають бути ознайомлені з основними моральними нормами, які лежать в основі суспільного функціонування. Це можуть бути загальноприйняті норми взаємодії, такі як повага до інших, чесність, відповідальність і толерантність.

2. Правила безпеки та взаємодії:

Учні повинні розуміти важливість правил безпеки та правил взаємодії. Це може включати правила дорожнього руху, правила поводження з вогнем та електрикою, а також правила ввічливого спілкування та взаємодії з іншими.

3. Наслідки порушення моральних норм:

Дітям важливо зрозуміти, що порушення моральних норм може мати негативні наслідки. Порушення правил може завдати шкоди іншим людям, призвести до конфліктів та негативно вплинути на взаємини. Через обговорення можливих наслідків, діти розуміють важливість дотримання правил.

4. Відповідальність за власні дії:

Учні мають навчитися приймати відповідальність за свої дії. Це означає розуміти, що їхні вчинки мають наслідки, і вони несуть відповідальність за ці наслідки. Вони мають бути готові ставитися до цього з усвідомленням.

5. Використання прикладів та ситуацій:

Навчання правил та норм може бути ефективним через використання реальних прикладів та ситуацій з життя. Вчителі можуть розповідати історії, де порушення моральних норм мало негативні наслідки, а вчинки відповідно до норм призвели до позитивних результатів.

6. Відповідальність перед суспільством:

Учні повинні розуміти, що їхні дії впливають на суспільство в цілому. Вони мають відчувати відповідальність перед оточуючими, родиною, спільнотою та суспільством загалом.

7. Розвиток критичного мислення: Порушення моральних норм часто вимагає від учнів аналізу та вибору найбільш морально виправданого варіанту дії. Це сприяє розвитку критичного мислення та вміння аналізувати ситуації з різних сторін.

Навчання правил та норм є важливим етапом у формуванні морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Це допомагає їм стати відповідальними, толерантними та етично свідомими громадянами, які розуміють важливість дотримання моральних норм у суспільстві.

Виховання самостійності та відповідальності є ключовими аспектами формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Ці навички допомагають дітям стати не лише впевненими і самостійними, але й свідомими громадянами, здатними власноруч приймати рішення та нести відповідальність за свої вчинки. Ось як це може бути важливо реалізовано:

1. Розвиток навичок прийняття рішень:

Учні повинні навчитися аналізувати ситуації, розглядати різні альтернативи і вибирати ті, які вважають найкращими. Вчителі та батьки можуть створювати ситуації, в яких діти мають приймати рішення, і сприяти їхньому самостійному вибору.

2. Розуміння наслідків дій:

Учні повинні бути свідомими наслідків своїх дій. Вони мають розуміти, як їхні вчинки можуть вплинути на інших людей і суспільство в цілому. Обговорення можливих наслідків їхніх дій допомагає їм краще розуміти відповідальність.

3. Формування внутрішніх моральних стандартів:

Виховання самостійності та відповідальності також передбачає створення у дітей власних моральних стандартів і цінностей. Вони повинні розвивати здатність розрізняти добро від зла, чесність від нечесності і дотримуватися цих стандартів навіть у важких ситуаціях.

4. Сприяння відповідальній взаємодії:

Відповідальність також передбачає вміння взаємодіяти з іншими людьми відповідально та толерантно. Діти мають вчитися слухати інших, розуміти їхні потреби і точки зору, а також бути готовими до співпраці та вирішення конфліктів мирним шляхом.

5. Приклад від дорослих:

Вчителі та батьки мають бути прикладом відповідальності та самостійності для дітей. Вони повинні демонструвати, як можна бути відповідальними громадянами, які дбають про свої дії та вчинки.

6. Поступове збільшення відповідальності:

Для того щоб навчити дітей бути відповідальними, важливо поступово збільшувати їхню відповідальність з віком. Вони можуть починати з дрібних обов'язків, таких як прибирання за собою, і поступово переходити до більших відповідальностей, наприклад, допомоги вдома або в спільноті.

Виховання самостійності та відповідальності важливо для того, щоб учні стали громадянами, які розуміють свої обов'язки та права, діють відповідально та приймають власні рішення, керуючись моральними принципами. Ці навички сприяють їхньому особистому розвитку та допомагають стати членами суспільства, які здатні до внесення позитивного вкладу в нього.

Сприяння розвитку критичного мислення у дітей - це ключовий аспект формування морально-етичних цінностей на початковому етапі їхнього навчання. Критичне мислення допомагає дітям аналізувати і оцінювати інформацію, яку вони отримують від свого оточення та мас-медіа, і робити свідомі вибори на основі моральних цінностей. Це потребує наступних вмінь:

1. Розрізнення інформації:

Діти повинні навчитися відрізняти факти від думок та припущень. Вони мають розуміти, що інформація може бути спотвореною або прихованою і що потрібно завжди ставитися до неї критично.

2. Підтвердження даних:

Діти повинні вчитися перевіряти достовірність інформації шляхом пошуку додаткових джерел та перевірки фактів. Це сприяє розвитку навичок самостійного дослідження та перевірки інформації перед тим, як від неї залежить важливе рішення.

3. Розуміння контексту:

Важливо вчити дітей бачити інформацію в контексті. Це означає розуміти, як час, місце та обставини можуть вплинути на інтерпретацію інформації та її значення.

4. Розробка аргументів:

Діти повинні вміти аналізувати інформацію та розробляти власні аргументи із застосуванням логіки та обґрунтувань. Вони мають бути здатними висловлювати свої думки та переконання чітко та обґрунтовано.

5. Відстоювання моральних цінностей:

Критичне мислення також допомагає дітям відстоювати свої моральні цінності та переконання. Вони навчаються розуміти, чому ці цінності важливі для них, і як вони можуть долучити до своєї поведінки.

6. Обговорення етичних ділем:

Вчителі та батьки можуть створювати ситуації, в яких діти повинні розглянути етичні ділеми та прийняти рішення на основі своїх моральних цінностей. Обговорення таких ситуацій сприяє розвитку етичного мислення.

7. Здатність до критики:

Діти також повинні вчитися критикувати свої власні думки та дії, а також приймати конструктивну критику від інших. Це допомагає їм покращувати свої навички та розуміти, що ніхто не є бездоганим.

Сприяння розвитку критичного мислення у дітей допомагає їм стати обачними, самостійними та етично свідомими громадянами. Крім того, ці навички роблять їх більш здатними до прийняття свідомих моральних рішень і ставлять підвалини для їхнього особистого розвитку та побудови гармонійних відносин з іншими людьми.

Розуміння та підтримка різноманітності підходів до моральних питань є важливим аспектом формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Цей підхід розширює їхні горизонти і надає можливість більш глибокого розуміння моральних цінностей та справедливості, а саме:

1. Розширення світогляду:

Зустріч з різними моральними поглядами та культурними переконаннями допомагає учням бачити світ з різних кутів зору. Вони навчаються розуміти, що існують різні способи дивитися на моральні питання, і це може розширити їхнє розуміння складних ситуацій.

2. Толерантність і повага:

Важливо вчити дітей бути толерантними до інших поглядів і культурних особливостей. Приймати різницю і поважати інших, навіть коли їхні моральні переконання відрізняються, є ключовим аспектом розвитку морально-етичної освіти.

3. Обговорення та діалог:

Учні мають можливість обговорювати та обґрунтовувати свої погляди на моральні питання, а також слухати погляди інших. Це допомагає їм виробити власну точку зору та навички діалогу.

4. Розвиток емпатії:

Пошук різноманітних підходів до моральних питань також сприяє розвитку емпатії. Учні навчаються ставитися до почуттів і потреб інших, розуміти і відчувати себе на місці інших людей.

5. Порівняння і аналіз:

Порівнюючи різні моральні погляди, учні розвивають аналітичні навички. Вони навчаються виділяти схожість і різницю між різними підходами та визначати, який з них є більш етично обґрунтованим.

6. Сприяння громадянській активності:

Зрозуміння моральної різноманітності може сприяти більшій громадянській активності. Учні, які розуміють різні точки зору і цінності, можуть бути більш відкритими до участі в суспільних діяльностях і долученню до обговорення важливих моральних питань.

7. Підвищення обізнаності:

Зустріч з різними моральними поглядами і культурними переконаннями розширює обізнаність учнів щодо світу та різноманітних культур. Вони навчаються більше про історію, традиції та цінності інших народів, що допомагає покращити загальну освіту.

Сприяння розвитку різноманітності підходів до моральних питань розширює горизонти учнів та допомагає їм стати більш толерантними, емпатичними та обачними громадянами, які здатні краще розуміти та враховувати різні точки зору в своїх моральних розмірках і виборах [6].

Формування морально-етичних цінностей - це дійсно постійний та незавершений процес, який триває протягом усього життя людини. Він не обмежується лише дитячими або підлітковими роками, але із часом розвивається та змінюється під впливом різних чинників, таких як освіта, досвід, культурні впливи та особисті життєві переживання, що мають вікові особливості, а саме:

1. Дитячий вік:

Формування моральних цінностей починається на дитячому віці, коли діти навчаються основам моральної поведінки через спостереження за

дорослими, взаємодію з однолітками та виховні впливи з боку батьків і вчителів. На цьому етапі важливо надавати дітям як можна більше позитивних прикладів та навчати їх елементарним правилам взаємодії та поведінки.

2. Підлітковий вік:

Підлітки поступово розвивають свої моральні переконання та цінності. Вони можуть почати аналізувати та критикувати моральні норми та стандарти суспільства. У цьому віці важливо надавати їм можливість виражати свої думки та обговорювати етичні питання. Вчити їх приймати відповідальність за свої вчинки та розуміти їхні наслідки.

3. Дорослий вік:

Формування морально-етичних цінностей продовжується і в дорослому віці. На цьому етапі людина може зустрічати нові життєві ситуації, які вимагають переосмислення її моральних переконань. Тут важливо здати звіт перед собою і навчитися жити відповідно до власних моральних цінностей, що мають проявлятися в :

1. Освіті та самовдосконаленні:

Освіта і самовдосконалення грають важливу роль у постійному процесі формування морально-етичних цінностей. Люди можуть навчатися новим моральним поглядам, розширювати свої знання і змінювати свої переконання на основі нової інформації та досвіду.

2. Культурних впливах:

Культурні впливи, такі як мас-медіа, релігія, література та інші аспекти оточуючого світу, також впливають на формування моральних цінностей. Важливо бути критичним споживачем інформації та розуміти, як вона впливає на власні цінності.

3. Особистих життєвих переживаннях:

Особисті життєві переживання, такі як сімейні події, міжособистісні відносини та інші життєві обставини, можуть суттєво впливати на моральні переконання та цінності людини.

Формування морально-етичних цінностей - це незавершений процес, який триває протягом усього життя. Він відображає постійну здатність людини до розвитку, навчання та самовдосконалення. Важливо підтримувати цей процес на кожному етапі життя, сприяючи розвитку моральних цінностей, які відображають глибокі переконання та сприяють створенню справедливого і гуманного суспільства.

Всі ці психолого-педагогічні засади мають на меті створити сприятливий середовищем для формування морально-етичних цінностей учнів, що сприяє їхньому гармонійному розвитку та підготовці до активної участі в суспільстві.

1.3. Система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі

На сучасному етапі система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи набула особливої актуальності і комплексності. Суспільство стикається з викликами, пов'язаними зі швидкими змінами, технологічним розвитком і глибокими трансформаціями, що ставить перед системою освіти завдання не лише навчати, але й виховувати громадян з високими морально-етичними стандартами.

Система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі базується на декількох ключових принципах:

Гуманістичний підхід у системі формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи є однією з найважливіших та найактуальніших концепцій, оскільки він звертається до основоположних цінностей людської гідності та індивідуальності. Сучасна педагогіка все більше визнає необхідність підходу, спрямованого на розвиток особистості, і гуманістична парадигма виховання відіграє ключову роль у цьому контексті.

Гуманістичний підхід ґрунтується на вірі у потенціал кожної дитини, у її можливості стати самостійною, морально свідомою та відповідальною особистістю. Він розглядає кожного учня як унікальну індивідуальність, яка

має право на свої думки, погляди та переконання. Цей підхід сприяє створенню атмосфери поваги та взаєморозуміння у класі, де діти відчують себе самодостатніми.

У контексті виховання морально-етичних цінностей гуманістичний підхід наголошує на внутрішній мотивації до моральної поведінки. Він сприяє тому, що діти не будуть підкорятися зовнішнім нормам чи правилам лише через страх покарання, але здатні визначити власні цінності та вчинки на основі свого внутрішнього переконання.

Завдяки гуманістичному підходу виховання морально-етичних цінностей сприяє розвитку дитячої самосвідомості, спонукає до відкритості, критичного мислення та відповідальності за свої дії. Він створює умови для розвитку емпатії та співпереживання, оскільки діти вчаться розуміти інші погляди та відчуття, а також цінувати добро і моральну принциповість.

Усе це допомагає створити сприятливе навчальне середовище, де учні можуть не тільки отримувати знання, але й виростати як гармонійні особистості з високими моральними якостями. Гуманістичний підхід у вихованні морально-етичних цінностей надає можливість дітям стати активними, морально свідомими та гідними громадянами, які сприятимуть побудові морально чистого та справедливого суспільства.

Контекстуальний підхід до формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи відображає важливість адаптації виховного процесу до змін сучасного світу. Враховуючи культурні, технологічні та соціальні аспекти, цей підхід сприяє створенню більш ефективних та релевантних стратегій виховання, які сприятимуть формуванню цінностей, важливих для життя в сучасному суспільстві.

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, які впливають на культурні та соціальні реалії. Технологічний прогрес, глобалізація та інші фактори змінюють уявлення про етичні та моральні норми. Контекстуальний підхід відображає необхідність адаптувати виховний процес до цих змін, забезпечуючи актуальність та значущість виховання моральних цінностей.

Один з ключових аспектів контекстуального підходу полягає в інтеграції сучасних технологій у виховний процес. Використання сучасних інформаційних засобів, онлайн-ресурсів та інтерактивних методів дозволяє залучити дітей до процесу навчання та виховання, враховуючи їхні інтереси та практичний досвід.

Культурний аспект також грає важливу роль у контекстуальному підході. Сучасний світ є багатокультурним та різноманітним, тому виховання моральних цінностей повинно відображати цю різноманітність та повагу до культурних різниць. Діти повинні вчитися бути толерантними, розуміти інші культури та дотримуватися загальноприйнятих етичних норм[17].

Крім того, соціальний аспект контекстуального підходу допомагає виховати дітей відповідальними громадянами. Вони повинні розуміти соціальні проблеми, визначати свою роль у розв'язанні цих проблем та діяти відповідно до власних моральних переконань.

Отже, контекстуальний підхід у вихованні морально-етичних цінностей допомагає забезпечити адаптацію виховного процесу до потреб сучасної дитини та врахувати зміни в сучасному світі. Він сприяє формуванню актуальних цінностей, які допоможуть дітям стати гармонійними та етично свідомими особистостями, здатними жити та діяти в сучасному суспільстві.

Інклюзивний підхід до формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи передбачає створення атмосфери рівних можливостей та поваги до всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей, здібностей чи стану здоров'я. Цей підхід не лише сприяє формуванню морально-етичних цінностей, але й викладає дітям важливий урок толерантності, розуміння та поваги до різниці між людьми.

У сучасному освітньому середовищі, де діти з різними особливостями навчаються разом, інклюзивний підхід допомагає виховувати відкрите та толерантне ставлення до інших. Діти вчаться сприймати різницю як щось природне та цінне, розуміють, що кожна особистість має свої унікальні риси, які роблять її особливою.

Один із ключових аспектів інклюзивного підходу полягає в розробці і використанні індивідуалізованих підходів до навчання та виховання. Кожному учневі надається можливість розвивати свої здібності та вміння відповідно до його потреб та особливостей. Це сприяє не лише ефективному навчанню, але й формуванню в учнів почуття власної важливості та гідності.

Інклюзивний підхід також виробляє в учнів навички співпраці, емпатії та розуміння. Діти навчаються працювати в команді, допомагати один одному та взаємодіяти в різних ситуаціях. Це сприяє розвитку їхньої соціальної компетентності та відкритості до інших.

Інклюзивний підхід також має позитивний вплив на морально-етичний розвиток учнів. З одного боку, він допомагає формувати у них розуміння важливості поваги до інших, допомоги та співпраці. З іншого боку, він надає можливість навчати дітей долати власні упередження та стереотипи, розвиваючи емоційну інтелігенцію та здатність сприймати інші точки зору.

Отже, інклюзивний підхід до формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи сприяє створенню атмосфери рівності та поваги, вчить толерантності та співпраці, а також сприяє розвитку соціальної компетентності та гармонійного морального розвитку кожної дитини.

Цілісність та системність – ключові принципи у формуванні морально-етичних цінностей учнів початкової школи, які передбачають глибоке інтегрування цього процесу у загальний виховний контекст. Ця парадигма визнає необхідність спільних зусиль вчителів, батьків та суспільства для створення сприятливого оточення, в якому морально-етичні цінності будуть займати центральне місце у розвитку дітей.

Цілісність означає, що формування морально-етичних цінностей має відбуватися в усіх аспектах навчально-виховного процесу. Це вимагає інтеграції моральних питань у навчальні предмети, розробки спеціальних уроків, проектів та заходів, спрямованих на виховання моральних якостей та цінностей. Учні повинні бачити, що моральне ставлення до життя інтегроване в

їхній навколишній середовищі, у змісті навчання та взаємодії з однокласниками.

Системність передбачає розгляд процесу формування морально-етичних цінностей як важливої частини загального виховного процесу. Вчителі, батьки та представники суспільства мають спільно працювати над створенням умов для розвитку цих цінностей. Вчителі відіграють роль моделей моральної поведінки, які демонструють учням позитивні вчинки та цінності. Батьки мають активно залучатися до виховання дітей вдома, спілкуватися з ними на тему моральних питань, допомагати у розвитку етичних уявлень.

Спільна спрямованість всіх учасників виховного процесу на формування морально-етичних цінностей створює унікальний екосистему, де цінності стають життєвими пріоритетами. Діти сприймають моральні норми та цінності як невід'ємну частину свого дорослого життя, що впливає на їхні вчинки та рішення. Це робить процес формування морально-етичних цінностей щільно вплетеним у структуру освіти та виховання, що забезпечує їх тривалий та стійкий розвиток.

Отже, підхід, спрямований на цілісність та системність у формуванні морально-етичних цінностей учнів початкової школи, передбачає взаємодію вчителів, батьків та суспільства для створення сприятливого навчального середовища, де моральні цінності є не просто частиною уроків, але й життєвими орієнтирами дітей.

Активна партисипація – це ключовий аспект процесу виховання морально-етичних цінностей учнів початкової школи, який базується на залученні учнів до активної участі у власному вихованні та розвитку. Цей підхід сприяє більш глибокому засвоєнню моральних норм та цінностей, розвитку внутрішньої мотивації та формуванню самодисципліни.

Виховання морально-етичних цінностей через активну партисипацію передбачає включення учнів у процес визначення та обговорення моральних питань. Дискусії, групові обговорення та рольові ігри допомагають учням аналізувати різні ситуації, розуміти наслідки своїх вчинків і розвивати

критичне мислення. Це надає дітям можливість долучитися до формування власних поглядів на моральні питання та розуміти значення правильних вчинків.

Проектна діяльність є ще одним потужним інструментом активної партіципації в вихованні морально-етичних цінностей. Учні можуть брати участь у проектах, спрямованих на підтримку вразливих груп, захист природи, вирішення соціальних проблем. Це дозволяє їм відчувати свою важливу роль у суспільстві та спонукати до вчинків, що базуються на моральних цінностях.

Волонтерська та соціальна діяльність є ще однією важливою формою активної партисипації в вихованні. Учні, беручи участь у добровільних акціях та заходах, спрямованих на допомогу іншим та вирішення соціальних проблем, вчаться бути співчутливими, турботливими та відповідальними громадянами.

Всі ці форми активної партисипації сприяють формуванню внутрішньої мотивації до моральної поведінки. Коли учні самі беруть участь у розв'язанні моральних питань та долають етичні виклики, вони розвивають в собі вміння самостійно приймати важливі рішення та діяти відповідно до моральних норм. Активна партисипація підтримує внутрішню відповідальність учнів за свої вчинки, що стимулює розвиток особистісних якостей, зокрема, самодисципліни та волі.

Таким чином, активна партисипація учнів у формуванні морально-етичних цінностей є важливим механізмом їхнього особистісного розвитку. Вона сприяє глибокому засвоєнню моральних норм та цінностей, стимулює внутрішню мотивацію та формування відповідальної поведінки.

Позитивний приклад дорослих у вихованні морально-етичних цінностей в початковій школі має визначальне значення, оскільки діти найбільше навчаються через спостереження та наслідування. Для наслідування всі дорослі повинні бути у моральному вихованні учнів образом, відповідальної та позитивної особистості

Позитивний приклад дорослих полягає у втіленні моральних цінностей у власному житті та поведінці. Вчителі та батьки, які демонструють чесність,

толерантність, співчутливість, взаємоповагу, виявляють бажання допомагати іншим, автоматично вчать дітей цим цінностям. Їхні дії та вчинки слугують моделлю для учнів, допомагаючи їм засвоїти позитивні норми поведінки та відношення.

Крім того, дорослі мають активно залучати дітей до обговорення моральних ситуацій, розглядувати різні сторони питання та вислуховувати думки дітей. Такий підхід допомагає учням розвивати критичне мислення, аналітичні навички та навчити їх робити власний вибір на основі моральних розглядів.

Позитивний приклад також полягає у реальних вчинках та проявах дорослих. Вони можуть брати участь у волонтерських акціях, благодійних заходах, підтримувати вразливі групи суспільства, допомагати іншим. Такий підхід відкриває дітям можливість не лише спостерігати за позитивними вчинками, але й брати в них активну участь, вчить їх відчувати власну важливу роль у побудові морального суспільства.

Важливо також, щоб дорослі були відкриті до власних помилок і признали їх. Це показує учням, що ніхто не є ідеальним, і що важливо вміти виправляти свої помилки та вчитися на них.

Отже, позитивний приклад дорослих в моральному вихованні є важливою основою для формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Від їхньої поведінки, дій та взаємовідношень залежить, які цінності вплетуться в особистість дитини та сформуєть її характер та погляди на життя.

У сучасних умовах система формування морально-етичних цінностей в початковій школі включає в себе різноманітні методи та підходи: діалогові методи, групову роботу, використання віртуальних ресурсів, взаємодію зі спільнотою, практику соціальної взаємодії та взаємодопомоги.

Система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі зорієнтована на комплексний розвиток особистості, урахування сучасних викликів та виховання активних громадян, здатних втілювати моральні принципи у своєму житті та взаємодії з іншими.

Україна, як суверенна держава, зіткнулася з надзвичайно складною ситуацією у вигляді військового конфлікту на своїх територіях. Однією з найбільш гострих проблем, які супроводжує воєнний стан, є вплив цього процесу на розвиток та виховання молодого покоління, зокрема учнів початкової школи. Важливим аспектом у цьому контексті є формування морально-етичних цінностей серед дітей та підлітків, адже саме ці цінності будуть визначати їхнє ставлення до подій навколишнього світу, сприйняття інших людей та розвиток їх особистості в умовах війни та кризи.

Військовий конфлікт має комплексний вплив на соціокультурний і психологічний контекст суспільства, зокрема на освітній процес. Зміни в системі цінностей, деформація моральних норм, відчуття загрози та нестабільності можуть суттєво вплинути на формування особистісних якостей дітей. Тому аналіз впливу воєнного конфлікту на формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи є надзвичайно важливим для розуміння сучасної педагогічної ситуації та розроблення ефективних підходів до виховання підростаючого покоління.

Моральні уявлення дітей визначаються навколишнім середовищем, соціокультурними чинниками та освітнім процесом. Військовий конфлікт, як складний та невизначений процес, може викликати ряд психологічних та емоційних реакцій у дітей. Серед них можуть бути посилені почуття тривоги, страху, незахищеності. Одночасно воєнний конфлікт може спричинити формування бажання підтримувати моральні цінності, такі як солідарність, відвага та справедливість.

Важливо вивчити, як саме ці моральні уявлення змінюються під час війни. Які цінності стають пріоритетними, а які можуть втрачати актуальність? Чи спостерігається зростання емпатії та толерантності через спільне переживання негативних подій? Однак, важливо також звернути увагу на можливі негативні аспекти, такі як насильство, нетерпимість або ворожнеча, які можуть з'явитися внаслідок довготривалого стресового впливу війни на психіку дітей.

Освітні інституції, зокрема початкова школа, відіграють значущу роль у формуванні моральних цінностей учнів. Вчителі мають можливість впливати на світоглядні уявлення дітей та сприяти формуванню їхніх моральних цінностей. Під час війни ця роль стає ще більш важливою, оскільки вчителі можуть бути одними з небагатьох стабільних та позитивних фігур у житті дітей, які допомагають їм розуміти події навколо та навчають розрізняти добро та зло.

Важливо дослідити, як саме вчителі впливають на моральне виховання учнів під час воєнного конфлікту. Які методи та підходи вони використовують, щоб сприяти розвитку морально-етичних цінностей? Як вони працюють з емоційно вразливими аспектами підлітків у непевний період воєнного стану?

Однією з ключових складових морального виховання є дисципліна, яка передбачає підпорядкованість громадян певним установленим правилам поведінки. Дисципліну розрізняють на шкільну, трудову, виробничу та військову.

Шкільна дисципліна передбачає дотримання правил поведінки в межах школи і за її межами, відповідальне та організоване виконання учнями своїх обов'язків, а також підкорення громадянським нормам. Такий підхід підтримує і трудова, і виробнича, і військова дисципліни.

Свідома дисципліна передбачає пильне виконання суспільних норм та принципів поведінки. Поняття обов'язку полягає у визнанні особистістю системи моральних і громадських вимог суспільства, визначеної соціальними потребами і завданнями певного історичного періоду розвитку.

Відповідальність – це здатність особистості оцінювати свої дії з точки зору впливу на суспільство, порівнювати їх із загальноприйнятими вимогами, нормами і законами, керуватися інтересами соціального прогресу.

Дисципліна має ряд функцій:

- Вона є необхідною умовою ефективної навчальної діяльності.
- Вона обмежує безглузді та неправомірні дії учнів.
- Готує людей до соціальної діяльності, яка неможлива без дисципліни.

- Виконує роль естетичного виховання.

Для формування свідомої дисципліни можуть використовуватися такі методи:

- Ознайомлення учнів з правилами поведінки та їх обов'язками.
- Підтримання порядку та дисципліни на уроках.
- Організація раціонального режиму поза навчальним часом.
- Залучення учнів до процесу формування дисципліни в колективі.
- Підтримка ініціативи шкільних органів самоврядування у формуванні дисципліни.

Виховання культурної поведінки учнів є важливим завданням. Поведінка, будучи дзеркалом особистості, відображає справжні цінності кожної людини. Поведінка може бути вербальною та реальною.

Вербальна поведінка включає словесні висловлювання, думки та судження. Якщо дитина виявляє цінності в своїх словах, це часто свідчить про успіхи педагогів та сім'ї в моральному вихованні.

Реальна поведінка включає практичні вчинки та дії, які орієнтовані на моральні принципи та норми. Реальна поведінка є ключовим показником в формуванні морально свідомої особистості.

Моральний кодекс включає сукупність моральних норм, за якими визначаються наші дії. Він визначає наші обов'язки щодо навколишнього світу і надає змогу оцінити наше ставлення до цього світу.

Отже, система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі зорієнтована на комплексний розвиток особистості, урахування сучасних викликів та виховання активних громадян, здатних втілювати моральні принципи у своєму житті та взаємодії з іншими.

РОЗДІЛ 2. Практичні засади виховання учнів початкової школи на морально етичних цінностях

2.1. Програма дослідження системи формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі

Назва програми: Дослідження системи формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі

Тривалість: 1 навчальний рік

Мета програми: Вивчення та оцінка ефективності системи формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи з урахуванням сучасних підходів та методик.

Етапи програми:

Аналіз літератури та джерел: Вивчення наукових досліджень, публікацій та методичних матеріалів, що стосуються формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі.

Формулювання дослідницького питання: Визначення конкретних аспектів системи формування морально-етичних цінностей, які будуть об'єктом дослідження.

Розробка методики дослідження: Створення анкет, опитувальних запитань, спостереження та інших інструментів для збору даних.

Збір даних: Проведення анкетування серед учнів, спостереження за уроками та позаурочною діяльністю, інтерв'ювання вчителів та батьків.

Аналіз даних: Обробка зібраних даних, виявлення тенденцій та висновків щодо ефективності системи формування морально-етичних цінностей.

Обговорення результатів: Проведення зустрічей з учителями, батьками та учнями для обговорення результатів дослідження та отримання їхнього відгуку.

Рекомендації та висновки: Розробка конкретних рекомендацій для вчителів та батьків щодо подальшого удосконалення системи формування морально-етичних цінностей.

Підготовка звіту: Написання детального звіту про результати дослідження, включаючи опис методики, аналіз даних, висновки та рекомендації.

Подальші дії: Розповсюдження результатів дослідження серед освітньої спільноти, впровадження рекомендацій у практику та подальше вдосконалення системи формування морально-етичних цінностей.

Діагностика результативності запропонованої методики є важливим кроком в оцінці її ефективності і визначенні, наскільки вона відповідає виховним та навчальним цілям. У даному випадку, методика спрямована на визначення рівня сформованості морально-етичних понять у молодших школярів. Процедура діагностики результативності цієї методики виглядає наступним чином.

Підготовка до дослідження:

Діагностика результативності методики є ключовим етапом у визначенні її ефективності та відповідності навчальним та виховним цілям. Цей процес передбачає кроки, що ретельно готують до проведення дослідження, включаючи чітку формулювання цілей, завдань та критеріїв оцінювання.

Формулювання цілей та завдань:

Спочатку визначаються основні цілі та завдання діагностики. У даному контексті, головною метою є встановлення рівня сформованості морально-

етичних понять у молодших школярів. Це передбачає аналіз їхнього розуміння моральних цінностей, якість сприйняття та виявлення емоційних реакцій на відповідні ситуації[37].

Визначення критеріїв оцінювання:

Для досягнення цілей діагностики необхідно встановити критерії, за якими буде оцінюватися рівень сформованості морально-етичних понять. Критерії в даному випадку можуть включати когнітивний аспект (розуміння та визначення моральних понять), емоційно-оціночний аспект (реакції та ставлення до моральних цінностей) та можливо інші аспекти, які мають важливе значення.

Розробка інструментів діагностики:

Одним із важливих кроків є створення інструментів діагностики. У даному випадку, це можуть бути анкети, завдання для заповнення незакінчених речень, завдання «Ромашка» тощо. Інструменти повинні бути адаптовані до вікових особливостей молодших школярів, логічно структуровані та зорієнтовані на вимірювання обраних критеріїв.

Перевірка та апробація інструментів є важливим етапом перед фактичним проведенням діагностики. Ця процедура спрямована на забезпечення якості та надійності засобів, які будуть використовуватися для оцінки рівня сформованості морально-етичних понять учнів.

Перш за все, інструменти піддаються тестуванню на невеликих групах дітей. Це допомагає виявити можливі недоліки в запитаннях або формулюваннях та забезпечити їх зрозумілість для дітей різного віку та рівня розвитку. Під час цього етапу діти відповідають на запитання, і дослідники аналізують результати, спостерігають за можливими труднощами, які виникають при розумінні або відповіді на конкретні питання.

Окрім того, перевірка та апробація включає в себе оцінку адекватності відповідей, які надають діти. Це допомагає визначити, наскільки відповіді відображають реальний стан рівня сформованості морально-етичних понять та чи є вони відповідними цілям дослідження.

Загальна придатність інструментів також перевіряється на цьому етапі. Це означає, що дослідники переконуються, що обрані методи та інструменти відповідають завданням дослідження та мають високу інформативність, тобто здатні надавати об'єктивну та зрозумілу інформацію про рівень сформованості морально-етичних понять.

Усі виявлені під час перевірки та апробації поправки та вдосконалення вносяться до інструментів діагностики для забезпечення їхньої ефективності та надійності під час подальшого застосування на великих групах учнів.

Створення докладних інструкцій є важливою складовою підготовки до діагностики морально-етичних понять учнів. Ці інструкції мають спростити та унормувати процес проведення дослідження, забезпечуючи однаковий підхід та однакові умови для всіх учасників.

Основні складові докладних інструкцій включають:

Мета та завдання дослідження: Інструкції розкривають мету дослідження та його завдання. Це допомагає вчителям або дослідникам розуміти цілі та спрямованість дослідження.

Опис інструментів: Інструкції надають деталізовану інформацію про використовувані інструменти, такі як анкети, тести або інші методики. Опис повинен включати інструкції щодо їх заповнення та використання.

Процедура проведення: Інструкції визначають послідовність дій під час проведення дослідження. Це включає в себе, наприклад, розподіл інструментів, пояснення учням мети дослідження та інструкції щодо заповнення[26].

Особливості взаємодії з учнями: Інструкції містять поради щодо спілкування з учнями, особливо тих, які можуть виявити труднощі під час дослідження.

Порядок реєстрації даних: Інструкції визначають, як збирати та реєструвати відповіді учнів. Це може включати в себе форми для фіксації результатів.

Критерії оцінки: критерії для оцінки рівня сформованості морально-етичних понять, також чітко визначені в інструкціях.

Зберігання та захист даних: Інструкції містять вказівки щодо зберігання та захисту отриманих даних для забезпечення конфіденційності.

Контроль та звітність: Інструкції включають в себе вказівки щодо контролю якості проведення дослідження та процедури подання звітів.

Докладні інструкції забезпечують однакові умови для всіх учасників дослідження та зменшити можливість помилок та спотворень результатів. Вони також сприяють збору надійних та об'єктивних даних, що є ключовим фактором у проведенні діагностики морально-етичних понять учнів.

Підготовка до дослідження є важливим етапом, який гарантує правильне проведення діагностики та збір надійних та об'єктивних даних для подальшого аналізу та оцінки результатів.

Створення і використання інструментів діагностики:

У даному випадку, методика включає в себе різні інструменти, такі як анкети, завдання на доповнення незакінчених речень, завдання "Ромашка" і так далі. Ці інструменти ми ретельно розробили, відповідно до вікових особливостей молодших школярів і корелювали відповідно з морально-етичними поняттями, що вивчаються.

Збір і аналіз даних:

Під час дослідження ми плануємо провести збір даних від учнів. Це включає в себе заповнення анкет, виконання завдань тощо. Потім зібрані дані аналізуємо для визначення рівня сформованості моральних понять в учнів.

Оцінка результатів:

Результати дослідження оцінюються на основі визначених критеріїв. У даному випадку, рівень сформованості моральних понять оцінюється як високий, середній або низький. Характеристика рівнів сформованості моральних понять відображена в таблиці 2.1

Таблиця 2.1 Характеристика рівнів розвитку моральних понять у молодших школярів

Рівні	Характеристики
-------	----------------

Високий	Учні мають глибокі знання в основних моральних поняттях, і вони можуть надати їм точні та повні визначення. Вони також вміють вірно та адекватно застосовувати ці поняття при оцінці різних ситуацій і можуть правильно оцінити свої власні почуття, емоції та відносини з іншими людьми.
Середній	Учні мають певні знання про основні моральні поняття та розуміють їх значення, але не завжди можуть подати точні та повні пояснення. Вони можуть правильно користуватися цими поняттями при оцінці ситуацій, але іноді допускають плутанину та помилки. Їхня оцінка своїх власних почуттів і почуттів інших людей не завжди є абсолютно точною.
Низький	Учні мають обмежене знайомство з моральними поняттями, переважно обмежені поняттями "добро" і "зло". Їхні визначення цих понять можуть бути неповними або відсутніми. Під час оцінки ситуацій вони часто роблять помилки, не можуть адекватно вибрати відповідні моральні поняття або обирають

	<p>неправильні. Вони також не завжди правильно висловлюють свої власні почуття і не вміють адекватно оцінювати почуття та відносини інших людей.</p>
--	--

Висновки та рекомендації:

На основі результатів діагностики робляться висновки щодо рівня сформованості моральних понять у досліджуваної групи. Ці висновки можуть бути корисними для подальшого вдосконалення навчального процесу та розробки методичних рекомендацій для вчителів.

Аналіз та обговорення:

Окрім оцінки результатів, важливо також проаналізувати можливі причини виявлених тенденцій та обговорити їх. Це допоможе зрозуміти, чому деякі учні мають високий рівень сформованості моральних понять, а інші - низький.

Важливо враховувати, що діагностика результативності методики - це процес, який може бути повторений у майбутньому для визначення динаміки у формуванні моральних цінностей учнів. Це дозволяє вчителям та дослідникам вдосконалювати методичний підхід та виробляти ефективніші педагогічні стратегії.

Констатуючий експеримент був проведений в КЗ «Павлівський ліцей «Гранд» і охопив 2-ий клас з участю 20 учнів. Цільовою метою констатуючого дослідження було виявлення рівня сформованості морально-етичних понять у молодших школярів.

Ми сформулювали наступні завдання для проведення цього констатуючого дослідження:

- Визначити критерії та показники сформованості морально-етичних понять у молодших учнів початкової школи.
- Розробити діагностичний матеріал для здійснення дослідження.

- Встановити рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших учнів обох класів.
- Представити організаційно-методичне забезпечення для формування морально-етичних понять у дітей молодшого шкільного віку.

Для визначення критеріїв ми врахували особливості процесу формування моральних понять у молодших школярів, зокрема, врахували, що цей процес відбувається завдяки поєднанню емоційно-образного та логічного складників мислення молодших школярів. Таким чином, визначили наступні критерії та показники:

Когнітивний: оцінка повноти та стійкості усвідомлення моральних понять.

Емоційно-оцінний: аналіз сукупності емоцій і почуттів, пов'язаних із сприйняттям моральних понять.

В результаті проведених досліджень та згідно з встановленими критеріями, ми використали наступні відповідні методики, які в сукупності дозволять оцінити рівень сформованості моральних понять учнів:

1. Методика «Визначення моральних понять» (Додаток А).
2. Методика «Заповнення незавершених речень» (Додаток Б).
3. Методика «Моральна ромашка» (Додаток В).

Вивчення когнітивного рівня сформованості моральних понять буде проводитись за допомогою методики «Визначення моральних понять».

Методика «Визначення моральних понять».

Ця методика мала на меті оцінити рівень сформованості моральних понять учнів. Вона включала в себе анкету, в якій молодші школярі мали розгорнуто описати, як вони розуміють запропоновані моральні поняття.

Методика «Моральна ромашка» була використана для виявлення змісту і широти сфери усвідомлюваних емоцій та почуттів, які молодші школярі відчують у відношенні до якостей, почуттів і відносин інших людей, виражених за допомогою моральних понять[20].

Мета цієї методики полягала в оцінці рівня емпатії учнів. Емпатія базується на умінні правильно уявляти почуття іншої людини в різних життєвих ситуаціях. Емоційна емпатія ґрунтується на механізмах проєкції і наслідування почуттів і реакцій інших людей.

Для проведення цієї методики учням були роздані вирізані з паперу квітки з сімома пелюстками, кожна з яких відповідала одному з моральних понять, що позначають почуття і якості людини. Учні повинні були написати відповіді на питання, які спрямовані на виявлення їхнього розуміння морального поняття, такі як: почуття подяки, почуття обов'язку, почуття справедливості, почуття поваги, ставлення любові, ставлення дружби, ставлення співчуття.

Питання визначення категорій «цінності» і «морально-етичні цінності» належить до області вивчення філософських, психологічних та педагогічних наук. У педагогічному контексті термін «цінність» означає утворене в суспільстві і особисто пережите людьми відношення до загальновизнаних культурних зразків і визначається граничними можливостями, від усвідомлення яких залежать здібності кожної окремої особи для прогнозування майбутнього, оцінки інших та збереження минулого.

Морально-етичні цінності, такі як норми, принципи, ідеали, уявлення про добро, справедливість, відповідальність, почуття дружби, любов і т.д., які формуються і існують у суспільстві, сприймаються свідомістю людини. Вони кристалізуються у формі ціннісних орієнтацій, переконань, соціально-психологічних настановлень і виражаються в її діях, стратегіях поведінки та в життєвому шляху як індивіда.

Важливо відзначити, що одним із джерел набуття молодшими школярами знань про морально-етичні цінності і формування позитивного морального досвіду є вивчення краєзнавства. Це здійснюється через передачу досвіду минулих поколінь та прикладів історичного минулого, які сприймаються дітьми. Краєзнавство також сприяє розумінню сутності моральності через

вивчення усної народної творчості і інших традицій, що сприяють формуванню моральних цінностей у молодших школярів[21].

З метою дослідження морально-етичних цінностей у молодших школярів за допомогою краєзнавства нам потрібно:

Рівень розвиненості мотиваційної сфери особистості школяра в щодо поглиблення їх розуміння етикету поведінки та усвідомлення моральних та етичних норм, які є загально визначеними в суспільстві.

Інтеграція краєзнавчого матеріалу в зміст початкової освіти як засобу формування морально-етичних цінностей молодших школярів.

Розширення різноманітності методичних засобів, які використовуються у навчально-виховному процесі для формування морально-етичних цінностей учнів.

З метою сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів ми визначили критерії. Ці критерії базуються на характерних ознаках і слугують основою для розподілу на чотири рівні, що відображають високий, середній, достатній та низький (невихований) ступені сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів.

Низький рівень вихованості характеризується нездатністю особистості до самостійної організації та саморегуляції, наявністю негативного досвіду поведінки, який важко піддається корекції. Для цього рівня характерним є слабкий та нестійкий досвід позитивної поведінки, який головним чином контролюється зовнішніми вимогами та стимулами навколишнього середовища, при цьому саморегуляція і самоорганізація є ситуативними.

Для середнього рівня вихованості характерні прояви самостійності, вияви саморегуляції і самоорганізації, хоча активна суспільна позиція ще не повністю сформована.

Високий рівень вихованості виявляється у здатності особистості до стабільної самостійної позитивної поведінки на основі активної громадянської позиції і суспільної активності.

Нам необхідно дослідити ступінь упровадження різних форм та методів навчання в практику початкової школи стало у підвищенні ефективності процесу формування морально-етичних цінностей у молодших школярів. Впроваджують індивідуальні, групові, колективні та масові форми, а методи охоплюють вербальні, ігрові, чуттєво-емоційні, наочні, практичні та стимулюючі підходи.

Змістовне наповнення включає в себе різноманітні матеріали, які використовуються для навчання молодших школярів морально-етичним поняттям. Основними ресурсами є матеріали з підручника, а також додаткові тексти і завдання, спрямовані на глибше розуміння сутності моральних понять. Зокрема, велику роль в цьому процесі відіграють казки, міфи і легенди, які можна віднести до літературних жанрів, що спрямовані на виховання моральних цінностей. Ці літературні жанри допомагають розвивати дитячу фантазію і уяву, що є важливими аспектами емоційної сфери дитини. Одночасно, світ казок, міфів і легенд допомагає дітям засвоїти знання про моральні відносини між людьми, що сприяє ефективності навчального процесу.

На цьому етапі також можлива робота з ілюстраціями з підручника, яку можна провести в такій послідовності:

Сприйняття ілюстраційного матеріалу (розпізнавання того, що або хто зображений на ілюстрації).

Виділення «емоційних знаків» (аналіз виразу обличчя героя, що робить на ілюстрації).

Тлумачення значення «емоційного акценту на ілюстрації», який виражає суть досліджуваного морального поняття (розуміння, в яких випадках такий вираз обличчя може виникати).

Школярам можна запропонувати таке завдання: «Спробуйте виразити мімікою емоційний стан героя на ілюстрації. Які почуття ви відчуваєте, дивлячись на цей образ? Які емоції ви вважаєте, що переживає персонаж на ілюстрації?».

Також, ефективним може бути створення «Живих картин» на основі ілюстрацій з підручника.

На третьому та заключному етапі проводиться робота щодо активного впровадження моральних понять в словник школярів під час оцінки інших людей, власної особистості, їхніх дій і різних життєвих ситуацій у їхніх творчих роботах.

Також, учням можна запропонувати створити казку про тварин, де враховуються різні характеристики персонажів. Корисним є обговорення того, як перемогти страх та розрізнення сміливості і безрозсудності. Після обговорення цих питань учні можуть написати короткий текст на задану тему.

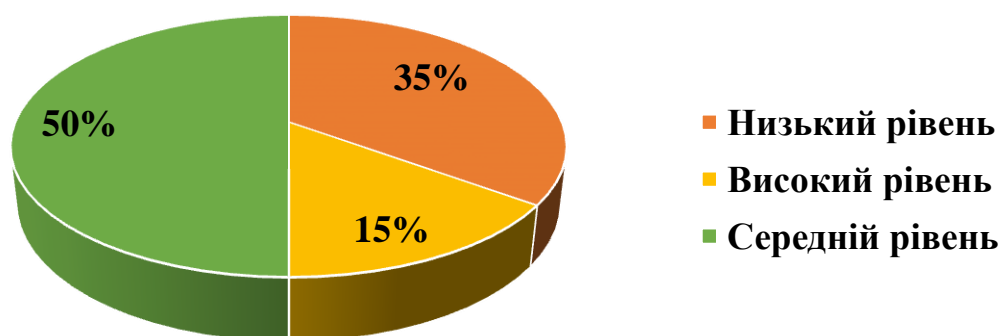
2.2. Стан формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі

Результати формувального експерименту чітко демонструють позитивний вплив краєзнавства на процес формування морально-етичних цінностей молодших школярів. У 2 класі, де застосовувалися ці методи, спостерігалось значне зростання високого рівня сформованості морально-етичних цінностей - на 20%. Середній рівень залишився приблизно на тому ж рівні (40%).

Найцікавіше, що низький рівень морально-етичної сформованості в класі зменшився на 6,67. Показники рівня невихованості в класі скоротилися до 0%.

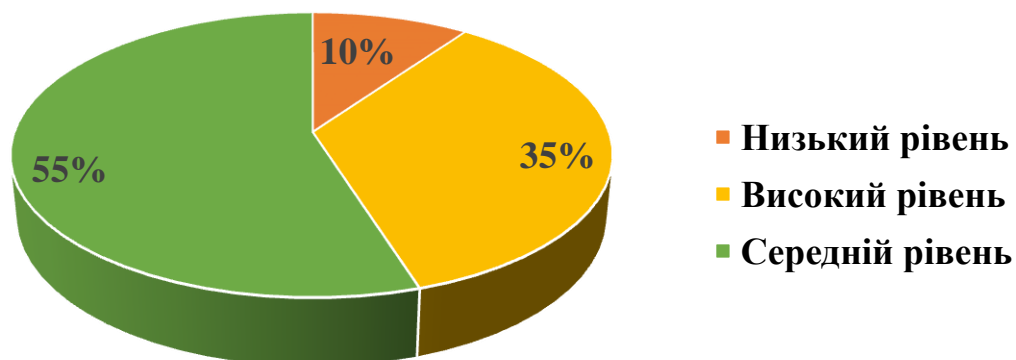
На початку дослідження рівня когнітивного критерію за методикою «Визначення моральних понять» 15% учнів показали високий рівень, середній рівень виявлено у 50% учнів, тоді як 35% респондентів мали низький рівень.

Дослідження рівня когнітивного критерію за методикою "Визначення моральних понять"

В кінці дослідження рівень когнітивного критерію за методикою «Визначення моральних понять» змінився.

Дослідження рівня когнітивного критерію за методикою "Визначення моральних понять"

На графіку видно, що 35% учнів мають високий рівень, середній рівень виявлено у 55% учнів, тоді як 10% учнів мали низький рівень.

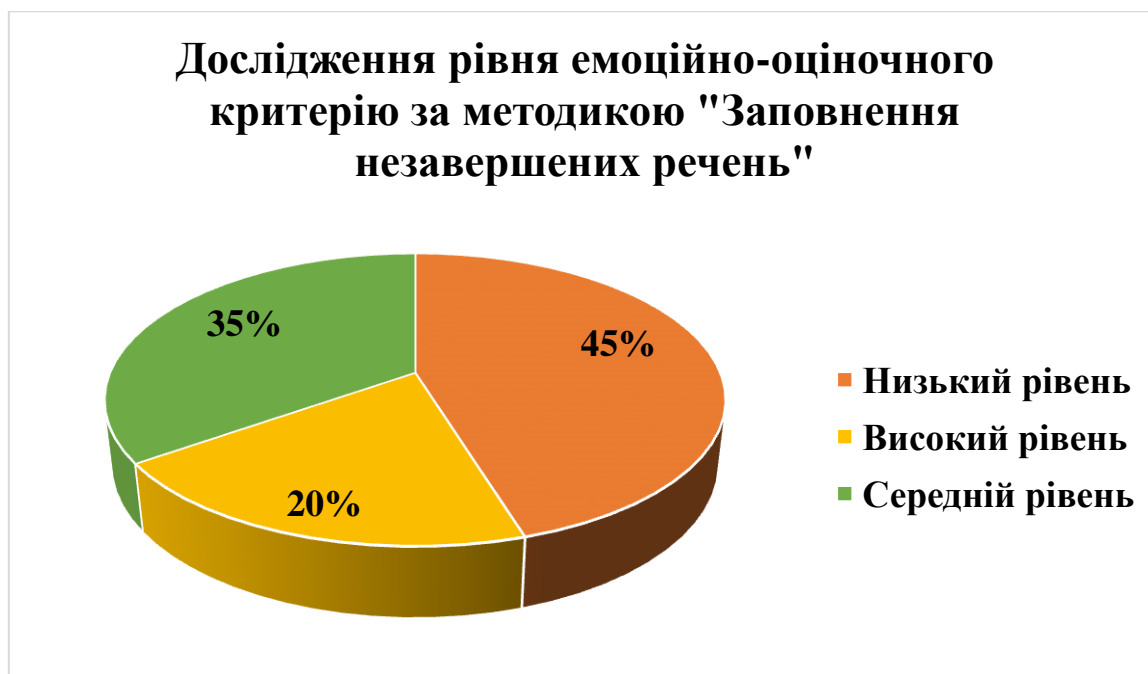
Аналізуючи відповіді дітей, можна вважати, що учням 2-го класу легше було пояснити такі поняття, як «добродота», «чесність», «працьовитість», «самостійність» та «турбота». Вони змогли чітко описати значення цих понять. Діти розуміли, що бути добрим означає допомагати мамі, літнім людям і виручати інших у скрутні моменти. Щодо поняття «чесність», вони розуміли його як не обманювання і говоріння правди. На запитання про «турботу»,

молодші школярі зазвичай відповідали, що це означає дбати про інших і про себе, піклуватися про навколишніх і виконувати дії за інших у разі потреби, коли вони нездужають.

Проте деяким учням було важко пояснити такі поняття, як «справедливість», «винахідливість» і «організованість». Більшість школярів справилися із завданням, але деякі відповідали досить загально і неясно. Таким чином, можна зробити висновок, що учні 2-го класу розуміють базові моральні поняття і можуть надати їм визначення. Найбільші труднощі виникають у них при спробі пояснити більш складні поняття, такі як «справедливість», «винахідливість» і «організованість»[22].

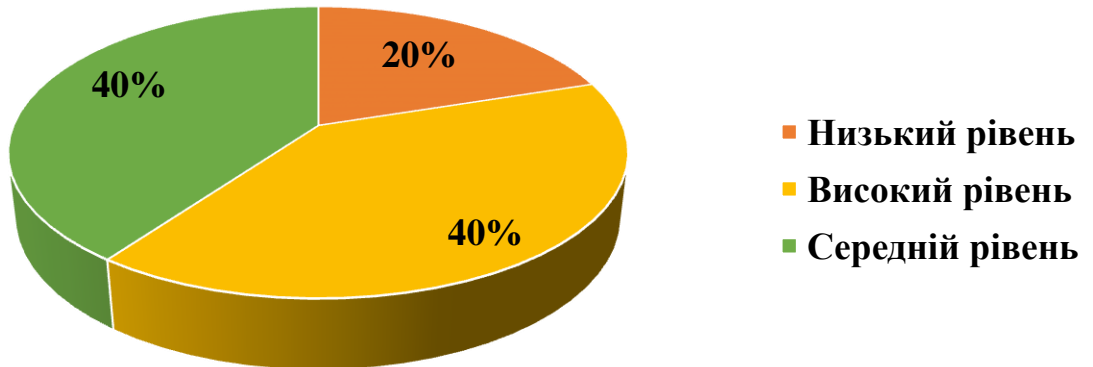
В ході нашого дослідження проводили ще одну методику «Заповнення незавершених речень» для дослідження рівня емоційно-оціночного критерію.

На початку дослідження у 20% учнів виявлено високий рівень, у 35% - середній, а у 45% - низький рівень сформованості.

Після проведення дослідження показник рівня емоційно-оціночного критерію за методикою «Завершення незавершених речень» також змінився. Як зображено на діаграмі нижче, високого рівня стало 40% учнів, середнього рівня – 40% учнів та низького рівня – 20% учнів.

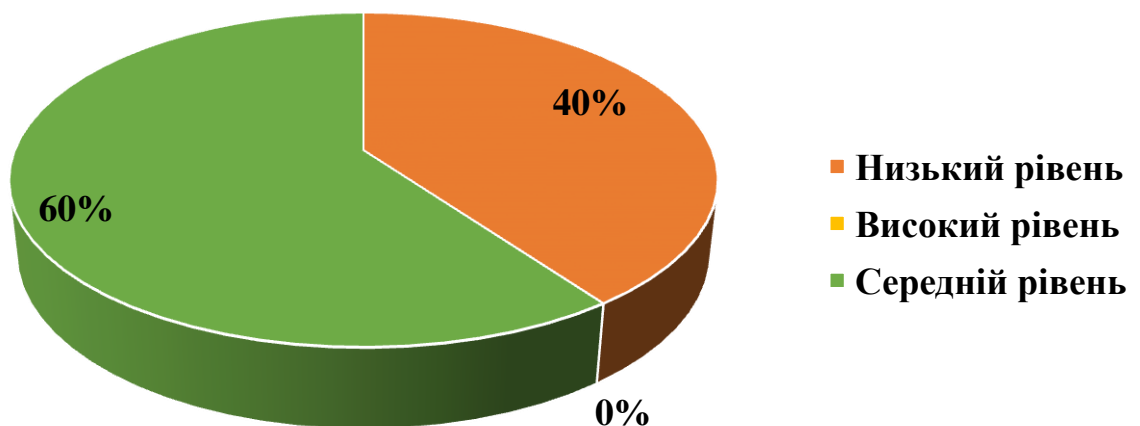
Дослідження рівня емоційно-оціночного критерію за методикою "Заповнення незавершених речень"

Також ще для дослідження рівня емоційно-оціночного критерію була взята методика «Моральна ромашка».

На діаграмі видно, що на початку дослідження жодного молодшого школяра із високим рівнем моральної сформованості не було виявлено. 60% учнів мали середній рівень, і 40% показали низький рівень моральної сформованості.

Дослідження рівня емоційно-оціночного критерію за методикою «Моральна ромашка».

Після проведення дослідження за методикою «Моральна ромашка» показники стали такі як зображено на діаграмі нижче: з'явилися 30% учнів з високим рівнем сформованості, 50% учнів з середнім рівнем та 20% учнів з низьким рівнем сформованості.

Під час експерименту ми були зацікавлені в тому, чи вміщується система моральних правил у дітей, і чи змінюється їхнє уявлення про відомі ситуації, як вони поводитися б у них. Ми пропонували дітям послухати оповідь В. Сухомлинського «Покинута кошения» і обговорювали її зміст.

Для оцінки третього критерію ми пропонували подібну ситуацію для обговорення: «Закінчилися уроки. Катруся попрямувала додому через звичайний парк. Раптом вона почула десь над собою дивний звук. Піднявши голову, дівчинка побачила маленьке кошения на гілці дерева, яке дивилося на неї зі страхом і смутком і вивчало невнятно нявкало».

Питання, яке ми ставили перед дітьми, було таким: «Як би ви діяли на місці Катрусі?».

Аналізуючи відповіді дітей, ми виявили, що:

25% дітей мали високий рівень, проявляючи розуміння та співчуття до героїв літературних творів, вони вміли інтерпретувати стосунки у своєму житті

та порівнювати їх із власними досвідами. Наприклад, їхні відповіді включали: «Я б не вагаючись намагалася врятувати кошеня. Якщо б не вдалося, то попросила б допомоги у перехожих».

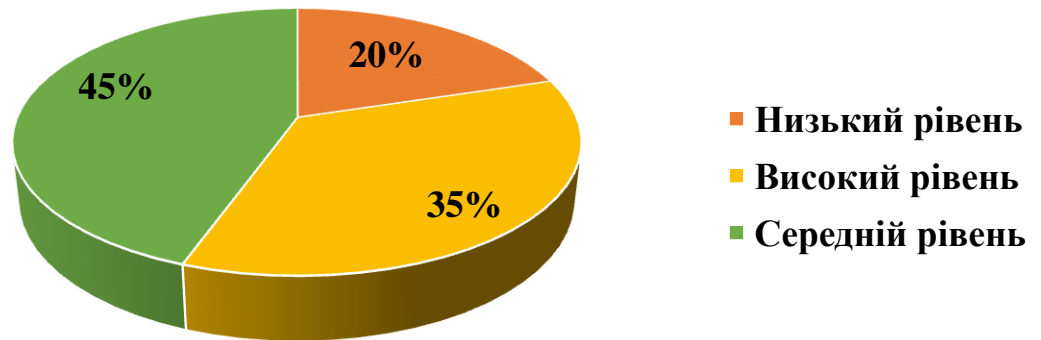
Я б оперативно піднявся на дерево, взяв кошеня та розпочав гратися з ним.

У 45% опитаних дітей був виявлений середній рівень. Вони мають загальні знання про духовно-моральні цінності та духовно-моральну сферу, але виявляють мало моральних якостей і, за тиском, можуть відступити від своїх переконань і рішень. Вони стурбовані собою. Наприклад: «Можливо, я б зняв кошеня. Але чому брати його, якщо коти добре лазять по деревах?». «Кошеня, можливо, само злізло б з дерева, тому не варто витратити час на це. Краще я піду пограюся з друзями на майданчику».

Низький рівень було виявлено в 30% молодших школярів. У них простежуються егоїстичні погляди, вони безтурботні та схильні наслідувати ідеали інших. Зазвичай їхні відповіді були такі: «Це добре, що кошеня залишилося на дереві, бо воно могло б мене подряпати. Я могла б потрапити до лікарні через нього». Андрій А. не міг дати конкретної відповіді і просто сказав, що він не любить котів.

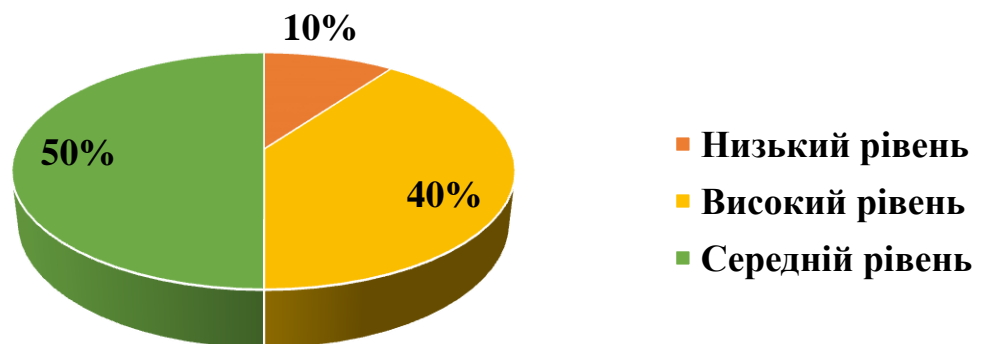
Отже, отримані результати дозволяють зробити висновок, що на початку експерименту рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм у учнів 2 класу був таким: високий рівень – 35% учнів, середній рівень – 45% учнів, низький рівень – 20% учнів.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм

В кінці експерименту рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм став таким: 40% другокласників мають високий рівень моральної сформованості, 50% - середній рівень і 10% - низький рівень.

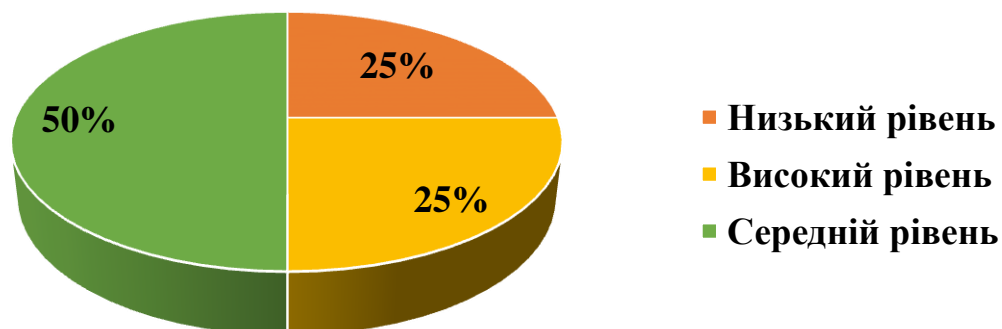
Рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм

Узагальнено, результати констатуючого етапу діагностики вказують на переважання середнього рівня в цілому.

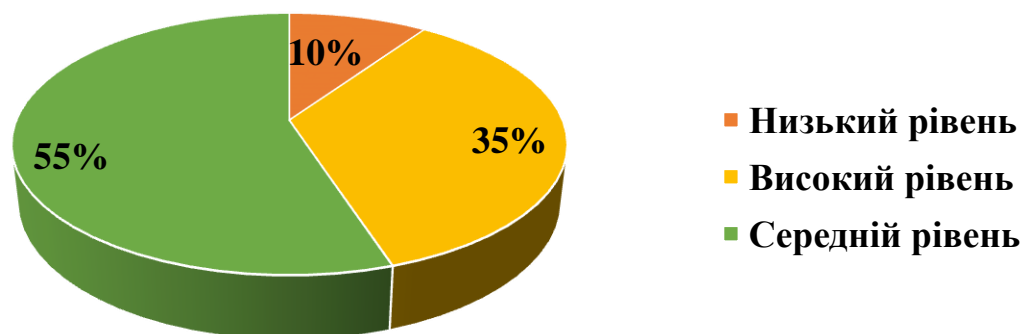
На початку дослідження за когнітивним критерієм, середній рівень сформованості морально-етичних понять був у 50% учнів, 25% учнів демонстрували високий рівень, а також 25% виявляли низький рівень.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за когнітивним критерієм

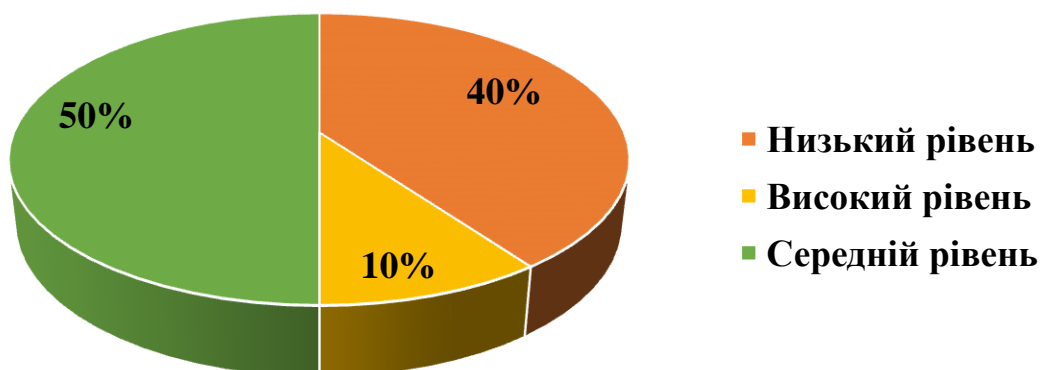
Після завершення експерименту більшість учнів, стали демонструвати середній рівень сформованості морально-етичних понять 55% учнів, 35% учнів почали демонструвати високий рівень, а також 10% виявили низький рівень.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за когнітивним критерієм

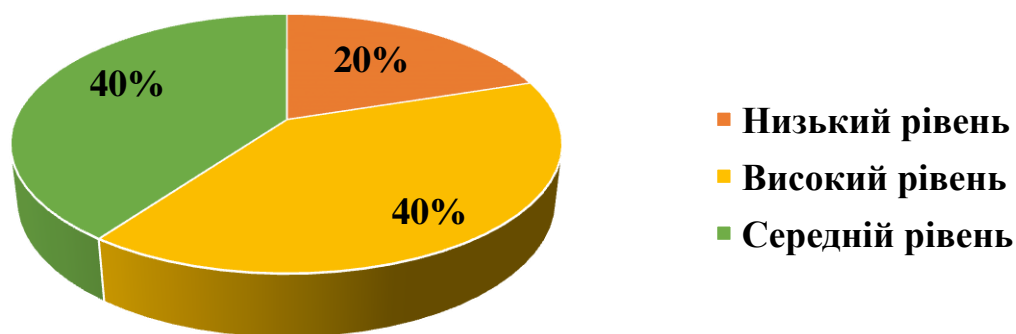
Щодо емоційно-оціночного компонента, до початку дослідження найчастіше виявлялися низький і середній рівень сформованості моральних понять серед дітей. Високий рівень сформованості морально-етичних понять було виявлено лише у 10% учнів, у близько половини (50%) дітей спостерігається середній рівень, а у 40% - низький рівень. Загалом, переважна більшість молодших школярів має середній або низький рівень сформованості морально-етичних понять.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за емоційно-оціночним критерієм

Після констатувального експерименту показники рівня сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за емоційно-оціночним критерієм збільшився: високого рівня виявлено приблизно – 40% учнів, середнього рівня – 40% учнів, низького рівня – 20% учнів. Загалом, після експерименту більшість молодших школярів має середній або високий рівень сформованості морально-етичних понять.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за емоційно-оціночним критерієм

Підсумовуючи наш констатувальний експеримент, можна зазначити, що морально-етичні цінності в учнів початкової школи зазвичай сформовані на середньому або низькому рівні. Проте, в ході педагогічної практики виявлено,

що учні здатні висловлювати власні оцінки та розуміння на основі літературних творів, і вони поступово збагачують свої знання про морально-етичні поняття. Втім, для досягнення кращих результатів у формуванні морально-етичних якостей на уроках літературного читання потрібно зміцнити і систематизувати підходи.

2.3 Методичні рекомендації вчителів з формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.

Формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи є однією з найважливіших завдань педагога. На основі проведеного дослідження і отриманих результатів, ми можемо сформулювати деякі методичні рекомендації, які допоможуть структурувати виховний процес та забезпечити належну увагу розвитку морально-етичних цінностей учнів. Ось деякі методичні підказки для вчителів:

Визначення основних морально-етичних цінностей є ключовим етапом у організації виховного процесу учнів початкової школи. Вміння визначити необхідні цінності, це основа успішного втілення ціннісних ідеалів у навчанні та поведінці. Алгоритм визначення цінностей має виглядати наступним чином:

1. Чесність: Визначте чесність як одну з ключових цінностей, яку ви хочете розвивати. Заохочуйте учнів бути відвертими та правдивими, як у взаєминах з дорослими, так і серед однокласників.

2. Доброта: Позначте значення доброти у формуванні характеру учнів. Розмовляйте про важливість допомоги один одному, виявлення доброти та співчуття в різних ситуаціях.

3. Толерантність: Вкажіть, що розуміння та прийняття різних поглядів, культур та переконань є важливим елементом формування толерантного ставлення до інших.

4. Патріотизм: Закликайте учнів розуміти і глибоко цінувати свою країну, її культуру та історію. Висвітліть значення патріотизму для розуміння національної гідності.

5. Гідність: Обговоріть значення гідності як поваги до себе та інших, яке відображається в поведінці та виборах кожного учня.

6. Відповідальність: Поясніть, як важливо відчувати відповідальність за свої вчинки, слова та вчинки інших. Використовуйте приклади, щоб допомогти учням розуміти цю цінність.

7. Шанобливе ставлення до старших: Розкажіть про важливість шанування та поваги до старших, незалежно від їхнього віку чи статусу.

8. Освіченість: Поясніть, що цінною є здатність розуміти світ навколо нас, поглиблення знань та розвиток критичного мислення.

9. Працьовитість: Вкажіть значення наполегливості та допитливості, які сприяють досягненню успіхів у навчанні та житті.

10. Добросусідство: Вчіть учнів бути доброзичливими та допомагати своїм сусідам та однокласникам.

Створення сприятливого оточення в класі є ключовим фактором у формуванні морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Таке середовище сприяє розвитку довіри, співпраці та відкритого спілкування, що є важливими передумовами для ефективної роботи над ціннісними орієнтаціями учнів.

1. Відкритість до думок: Забезпечте можливість учням ділитися своїми думками, поглядами та питаннями. Важливо створити атмосферу, в якій діти відчують, що їхні думки цінуються та поважаються.

2. Повага до різниці: Визначте важливість поваги до різних точок зору та переконань. Запевніть дітей, що різні думки є нормальним явищем і можуть бути викладені без страху перед критикою.

3. Відкриті діалоги: Сприяйте діалогам у класі, де діти можуть обговорювати цінності, ситуації, які виникають у повсякденному житті, та спільно шукати позитивні рішення.

4. Розуміння та співпереживання: Позначте важливість розуміння та співпереживання до переживань інших. Заохочуйте учнів допомагати один одному та підтримувати у важких моментах.

5. Колективні проекти: Пропонуйте групові та колективні проекти, що допомагають учням спільно працювати, вирішувати завдання та розвивати навички співпраці.

6. Позитивний приклад: Відображайте позитивні морально-етичні цінності у власному ставленні та поведінці. Ваша дотримана чесність, взаємодопомога та повага до думок учнів стануть моделлю для них.

7. Розсудливість в обговореннях: Дайте можливість учням висловлювати свої погляди та думки.

8. Вчителівська підтримка: Виражайте підтримку учням, створюючи для них відчуття безпеки та розуміння. Дозвольте їм звертатися до вас з будь-якими питаннями та турботами.

9. Використання позитивного підсилення: Заохочуйте позитивну поведінку та прояв цінностей учнів, наприклад, надаючи похвалу за добрі вчинки.

10. Взаємовідносини у класі: Важливо допомагати класу розвивати дружні та підтримуючі взаємовідносини, де цінності стають основою для спільного життя та навчання.

Сприятливе оточення в класі є важливим стимулом для учнів вдосконалювати свою моральну поведінку та цінності. Воно сприяє їхньому розвитку як особистостей та гарантує позитивний вплив на їхню подальшу життєву практику.

Приклад та модель – це надзвичайно потужний інструмент у вихованні морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Діти, особливо на молодшому віці, дуже чутливі до оточуючого середовища та дорослих, які їх оточують. Отже, ваша поведінка і дії є як важливою моделлю, так і конкретним прикладом для них.

1. **Послідовність:** Покажіть дітям, що ви дієте відповідно до цінностей, які ви вважаєте важливими. Наприклад, якщо ви підтримуєте толерантність, демонструйте відношення поваги до різних культур та переконань.

2. **Спільна діяльність:** Включайте учнів у спільну діяльність, де вони можуть спостерігати, як ви взаємодієте з іншими людьми, як розв'язуєте конфлікти та співпрацюєте для досягнення спільних цілей.

3. **Діалог і пояснення:** Розмовляйте з дітьми про моральні цінності, які ви втілюєте. Поясніть, чому вони важливі і як вони впливають на вашу поведінку.

4. **Розповіді та історії:** Розповідайте дітям реальні історії або приклади з вашого життя, коли ви стикалися з вибором між добром та поганою поведінкою, і як ви вирішили цю ситуацію.

5. **Відкритість до помилок:** Признайте, що ніхто не є ідеальним, і іноді ви також може помилятися. Покажіть, як ви вчитеся зі своїх помилок і намагаєтеся робити краще.

6. **Емоційна інтелігентність:** Навчіть дітей розуміти свої власні емоції та емоції інших людей. Діліться тим, як ви виявляєте співпереживання та розуміння у важких ситуаціях.

7. **Правдивість:** Дбайте про те, щоб ваші слова відповідали діям. Покажіть, що ви завжди говорите правду та дотримуєте своїх обіцянок.

8. **Заохочення позитиву:** Виражайте вдячність та похвалу за добрі вчинки та вияви моральної поведінки учнів. Це підтримає їх у бажанні робити правильні рішення.

9. **Спільні цінності:** Спільно з дітьми визначайте цінності, які важливі для класного колективу. Показуйте, як ви дієте відповідно до цих цінностей у повсякденних ситуаціях.

10. **Відкритий для запитань:** Заохочуйте дітей ставити запитання про моральні цінності та вчинки. Відповідайте на них чесно та відкрито.

Використання інтерактивних методів у навчанні є дуже ефективним способом формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Ці методи сприяють активному залученню дітей до обговорення моральних

питань, розвитку критичного мислення та виявленню їхніх власних думок та переконань. Ось кілька інтерактивних методів, які можна застосовувати:

1. Дискусії: Організація дискусій навколо моральних тем дозволяє учням висловлювати свої думки, аргументувати їх та слухати погляди інших. Це сприяє розвитку критичного мислення та здатності розглядати питання з різних точок зору[28].

2. Рольові ігри: Рольові ігри дозволяють учням відчувати себе в різних образах та ситуаціях. Вони можуть зіграти ролі різних персонажів і приймати рішення, враховуючи моральні аспекти.

3. Проектна діяльність: Залучення учнів до створення проектів, пов'язаних з моральними темами, сприяє їхньому вивченню цінностей та їх практичному втіленню. Учні можуть досліджувати реальні ситуації, висловлювати свої погляди та розробляти способи вирішення моральних проблем.

4. Групова робота: Організація групових завдань, де учні мають спільно працювати над моральними питаннями, допомагає розвивати співпрацю, обговорення та пошук рішень.

5. Рефлексія: Після проведення інтерактивних активностей важливо надати учням можливість роздумати над тим, що вони вивчили та як це впливає на їхнє розуміння моральних цінностей.

6. Етичні сценарії: Поставте перед учнями етичні ділеми або сценарії, в яких вони повинні приймати моральні рішення. Це спонукає їх активно аналізувати ситуацію та визначати найбільш етичний варіант.

7. Мозковий штурм: Організуйте сесії мозкового штурму, де учні можуть висловлювати свої думки щодо моральних питань, обговорювати їх та разом приходити до висновків.

Застосування інтерактивних методів дозволяє створити динамічне та захоплююче навчання, підтримує активну партіципацію учнів та сприяє глибокому розумінню моральних цінностей. Це також робить навчання більш особистісно орієнтованим та відповідає сучасним вимогам до виховання.

Використання казок, легенд та реальних історій є чудовим способом формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Ці розповіді допомагають дітям усвідомлювати різні аспекти моралі, розвивати критичне мислення та аналізувати ситуації з погляду власних цінностей.

Вплив казок на формування цінностей:

Вчимо відрізняти добро від зла: Багато казок мають яскраво виражений моральний контекст. Діти, слухаючи такі історії, вчаться розрізняти добро і зло, розуміти, які дії є морально вірними, а які - ні.

Посилення соціальної чутливості: Казки розкривають різноманітні переживання персонажів, допомагаючи дітям зрозуміти, як важливо проявляти співчуття і допомагати іншим.

Розвиток емоційного інтелекту: Різноманітні персонажі та їхні вчинки дають змогу дітям розуміти різні емоції та їх наслідки.

Формування внутрішньої мотивації: Казки часто стають прикладом моральних дій, які визивають у дітей стимул до дій.

Як працювати з казками та історіями:

Вибір матеріалу: Обирайте казки і історії, які мають чіткий моральний підтекст та відповідають віковим особливостям дітей.

Обговорення: Після прочитання або розповіді казки, запитайте дітей, яка моральна навчальна дія виникає з історії. Обговоріть, які вчинки персонажів є морально вірними, а які - ні, та чому.

Задайте питання: Поставте запитання, які спонукають дітей аналізувати дії героїв та робити висновки. Наприклад, «Чому герой зробив саме так?», «Як ви б вчинили в подібній ситуації?».

Рольова гра: Під час рольової гри діти можуть перетілитися в персонажів казки і обговорити різні варіанти розв'язання конфлікту.

Створення власних історій: Запропонуйте дітям створити свої власні історії з моральним змістом. Це розвиває їх творчість та спонукає висловлювати власні цінності.

Порівняння історій: Запропонуйте декілька різних історій і попросіть дітей порівняти дії персонажів, визначити, чому вони вчинили так, а не інакше.

Використання казок та історій в навчанні є захопливим та пізнавальним досвідом для дітей. Вони можуть вчити не лише моральних цінностей, а й розвивати логічне мислення, емпатію та здатність аналізувати складні ситуації.

Конкретні приклади: Наводьте конкретні приклади, які допоможуть учням зрозуміти, як моральні цінності можна втілювати у реальному житті.

Відкрите спілкування: Створюйте можливості для відкритого спілкування про моральні питання. Підтримуйте діалог і рефлексію, допомагайте учням зрозуміти складні етичні ситуації.

Оцінювання моральних якостей та самооцінка моральної поведінки важливі компоненти процесу формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Вони допомагають дітям свідомо розглядати свої дії та вчинки в контексті моральних норм і розвивати внутрішню мотивацію до покращення. Ось кілька підходів до оцінювання моральних якостей та самооцінки:

Підсумкове обговорення: Регулярно проводьте підсумкові розмови з учнями, де обговорюватимете їхні досягнення та набуті моральні навички. Поділіться власними спостереженнями і зауваженнями, що допоможе дітям оцінити свій прогрес.

Самооцінка: Запропонуйте учням регулярно аналізувати свою поведінку та вчинки. Поширюйте запитання типу: "Як ви оцінюєте свою дію?" або "Чи відповідала ваша поведінка вашим цінностям?". Це допоможе дітям осмислити власні вчинки.

Метафоричні завдання: Використовуйте метафори для асоціації з моральними якостями. Наприклад, попросіть дітей представити себе як дерево, де коріння - це їхні цінності, а гілки - вчинки. Які гілки сильні, а які слабкі?

Особисті рефлексії: Дайте учням можливість записувати свої роздуми про моральні дії, які вони вчинили або спостерігали. Це допоможе їм більш глибоко зрозуміти свої вчинки та наміти шляхи покращення.

Моральні ігри: Організуйте ігри, які вимагатимуть від учнів вибору моральних рішень. Під час аналізу результатів обговоріть, чому деякі варіанти були морально вірними, а інші - ні.

Відзнаки та похвали: Визначайте «Моральних героїв тижня» чи подібні нагороди. Це може стати стимулом для дітей виявляти позитивні моральні вчинки.

Проекти «Добрі справи»: Організуйте проекти, де діти мають можливість планувати та виконувати добрі вчинки. Під час обговорення допоможіть їм зрозуміти, які цінності вони втілюють.

Залучення батьків є надзвичайно важливим аспектом формування моральних цінностей учнів початкової школи. Батьки є першими вчителями дитини, і їхні впливи та приклади мають велике значення для морального розвитку дітей. Ось деякі способи, якими ви можете залучити батьків до процесу формування моральних цінностей:

Батьківські збори та консультації: Організуйте зустрічі з батьками для обговорення важливих моральних тем. Під час таких зборів можна обговорити цінності, які важливі для класу, а також ділитися ідеями та досвідом виховання.

Спільні заходи: Організуйте спільні заходи, такі як семінари, майстер-класи або вистави, присвячені моральним питанням. Це може бути окремо для батьків, дітей або спільних групових заходів.

Домашні завдання: Запропонуйте батькам завдання, пов'язані з обговоренням моральних питань зі своїми дітьми. Це може бути взаємне читання та обговорення казок або розповідей з моральним змістом.

Родинні проекти: Організуйте родинні проекти, де батьки разом із дітьми можуть реалізовувати добрі вчинки або творити щось для благодійних цілей.

Батьківські комітети: Створіть батьківський комітет, який буде спільно планувати та координувати заходи з морального виховання. Це дозволить батькам більше впливати на виховний процес.

Ресурси для батьків: Забезпечте батьків інформаційними ресурсами, які допоможуть їм виховувати дітей з моральними цінностями. Це можуть бути статті, книги, вебінари чи пам'ятки з питань виховання.

Спільні проекти: Реалізуйте спільні виховні проекти для батьків та дітей, де об'єднуються зусилля всієї родини для досягнення моральних цілей.

Залучення батьків створює сприятливе середовище для засвоєння моральних цінностей дітьми. Взаємодія між вчителями і батьками допомагає створити єдину команду вихованців, які розуміють та втілюють спільні моральні цінності.

Сталість та системність в формуванні морально-етичних цінностей в початковій школі є ключовими аспектами, які допомагають дітям не просто засвоїти окремі цінності, але й внести їх у свою особистість та поведінку на довгострокову перспективу. Ось як цей підхід може бути реалізований:

Послідовний план навчання: Розробіть план навчання з моральних цінностей, який буде включати послідовне введення нових цінностей на різних етапах навчального року. Поступовість допоможе дітям легше усвідомлювати та осмислювати цінності[24].

Інтеграція в різні предмети: Формування морально-етичних цінностей має бути інтегрованим у різні предмети та заняття. Показуйте, як цінності пов'язані з різними аспектами життя, і як їх можна втілити в різних ситуаціях.

Рефлексія та обговорення: Під час різних уроків і занять створюйте можливості для рефлексії та обговорення моральних питань. Постійне повторення та обговорення допомагають закріпити цінності у свідомості дітей.

Приклади з реального життя: Приводьте приклади з реального життя, які демонструють важливість моральних цінностей. Діти краще розуміють, як ці цінності застосовуються у реальних ситуаціях.

Виховання на різних рівнях: Залучайте дітей до вивчення моральних цінностей на різних рівнях складності. Поступово переходьте від простих концепцій до більш складних, адаптуючи матеріал до їх розумового рівня.

Зворотний зв'язок: Спілкуйтеся з учнями та запитуйте їхню думку про власні моральні погляди. Це допомагає зрозуміти, як діти сприймають цінності та як їх можна подальше зміцнити.

Повторення: Періодично повторюйте цінності, які вже були вивчені, навіть після їх засвоєння. Це допомагає утримувати їх у свідомості та формувати стійкість.

Залучення батьків: Організуйте спільні заходи з батьками, де вони можуть взяти участь у формуванні моральних цінностей разом зі своїми дітьми.

Варіативні завдання: Пропонуйте варіативні завдання, які дають дітям можливість застосовувати моральні цінності в різних ситуаціях.

Сталість та системність гарантують, що формування морально-етичних цінностей не є випадковим або одноразовим актом, а стає частиною щоденного життя дитини, формуючи її характер та моральні установки на майбутнє.

ВИСНОВКИ

Перед роботою над темою дослідження ми ставили такі основні завдання:

- 1. Схарактеризувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.**

В результаті аналізу опрацьованої літератури була проведена характеристика морально-етичних цінностей та їх значення для формування особистості дитини. До морально-етичних цінностей ми віднесли такі загальноприйняті цінності, які формують основу соціального співжиття. А саме:

Справедливість та рівність: Розуміння та повага до рівних прав і можливостей для всіх людей. Це включає у себе недопустимість дискримінації за будь-якими ознаками.

Правдивість та чесність: Здатність відверто висловлювати свої думки і вчинки, дотримуючись принципу правдивості і невідворотності від обману.

Людяність та доброта: Уважне ставлення до потреб і почуттів інших, готовність допомагати та проявляти альтруїзм.

Толерантність: Здатність поважати і приймати різноманітність думок, переконань і культур.

Відповідальність: Розуміння своєї відповідальності за свої вчинки перед суспільством, природою та іншими людьми.

Підтримка гідних цілей: Прагнення до досягнення високих стандартів у навчанні, роботі та взаємодії з оточуючими.

Гідність: Здатність поважати себе та інших, розуміння власної цінності як особистості.

Ці моральні принципи визначають не лише особисту поведінку, а й керують колективною діяльністю та розвитком суспільства в цілому. Вони є основою виховання майбутніх поколінь, які зможуть розуміти важливість етичних цінностей у будь-якому контексті, будуючи краще, гармонійне та співпрацююче суспільство.

2. Розкрити психолого-педагогічні засади формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи

Опрацювавши літературу, в результаті проведення дослідження ми виділили такі основні психолого-педагогічні засади формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи:

Приклад дорослих є однією з найважливіших складових формування морально-етичних цінностей у дітей початкової школи. Ось докладний аналіз цього аспекту:

1. Вчителі як приклад:

Вчителі мають не лише передавати знання, а й виступати в ролі моральних ідеалів для дітей. Ось кілька ключових моментів:

Повага та толерантність. Вчителі мають поводитися з учнями з повагою, незалежно від їхньої національності, релігії, статі чи інших відмінностей.

Чесність та авторитет. Вчителі мають бути чесними та правдивими у своїх словах та діях.

Справедливість. Учителі повинні долати усі форми дискримінації та несправедливості.

Активна участь. Вчителі мають брати участь у шкільних та громадських заходах, що сприяє позитивному прикладу для дітей.

2. Батьки як приклад:

Батьки є першими та найважливішими вчителями дитини у плані морально-етичного розвитку. Вони впливають на своїх дітей щоденно, і їхня поведінка має значення:

Сімейні цінності. Батьки повинні активно сприяти формуванню моральних цінностей вдома.

Якість спілкування. Важливо, щоб батьки вели з дітьми відкрите та лагідне спілкування.

Загальна активність. Батьки повинні демонструвати активність у громадському житті та підтримувати дітей у їхніх інтересах та заходах.

Терпимість та емпатія. Батьки мають вчити дітей розуміти і співчувати іншим людям.

У підсумку, приклад дорослих має величезний вплив на формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.

Діалог та обговорення є надзвичайно важливими елементами формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи.

Розглянемо суть діалогу через такі функції як:

1. Розвиток аналітичного мислення:

Діалог і обговорення моральних ситуацій сприяють розвитку аналітичного мислення дітей.

2. Формування власної точки зору:

Діалог дозволяє дітям виражати свої власні думки, переживання та переконання.

3. Розуміння різноманітності цінностей:

Під час обговорення діти можуть дізнатися, що люди можуть мати різні точки зору і різні цінності.

4. Навчання важливості моральних норм:

Діалог дає можливість вчити дітей моральним нормам і цінностям.

5. Розвиток комунікативних навичок:

Діалог розвиває комунікативні навички дітей, включаючи слухання, мовлення та аргументацію.

6. Підготовка до реального життя:

Моральні ситуації, які обговорюються під час діалогу, часто мають реальний аналог у житті.

У підсумку, діалог та обговорення моральних ситуацій є важливими інструментами у формуванні морально-етичних цінностей учнів початкової школи.

Розвиток емпатії є важливою складовою формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Емпатія - це здатність почувати та розуміти почуття та потреби інших людей, а також відчувати себе на їхньому місці. Тож розглянемо такі напрями розвитку емпатії:

1. Пошук можливостей до співчуття:

Вчителі та батьки можуть створювати ситуації, в яких діти можуть відчувати інші почуття та потреби.

2. Залучання до спільних дій та взаємодопомоги:

Спільні дії, такі як волонтерська робота або участь у благодійних заходах, можуть надати дітям можливість допомогти іншим та відчувати задоволення від цього.

3. Вивчення літератури та історії:

Читання книг, перегляд фільмів та інших розважальних матеріалів, де описуються емоції та долі різних персонажів, може допомогти дітям розвивати свою емпатію.

4. Користування засобами вираження емоцій:

Важливо вчити дітей ефективно виражати свої емоції та розуміти емоційні сигнали інших.

5. Підтримка емпатії в повсякденному житті:

Для розвитку емпатії важливо вчити дітей бути уважними та слухати інших людей.

6. Демонстрування емпатії:

Найкращий спосіб навчити дітей емпатії - це бути для них прикладом.

Навчання правил та норм є невід'ємною частиною формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Розглянемо технологію навчання моральних норм більш детально:

1. Ознайомлення з основними моральними нормами:

Учні мають бути ознайомлені з основними моральними нормами, які лежать в основі суспільного функціонування.

2. Правила безпеки та взаємодії:

Учні повинні розуміти важливість правил безпеки та правил взаємодії.

3. Наслідки порушення моральних норм:

Дітям важливо зрозуміти, що порушення моральних норм може мати негативні наслідки.

4. Відповідальність за власні дії:

Учні мають навчитися приймати відповідальність за свої дії.

5. Використання прикладів та ситуацій:

Навчання правил та норм може бути ефективним через використання реальних прикладів та ситуацій з життя.

6. Відповідальність перед суспільством:

Учні повинні розуміти, що їхні дії впливають на суспільство в цілому.

7. Розвиток критичного мислення: Порушення моральних норм часто вимагає від учнів аналізу та вибору найбільш морально виправданого варіанту дії.

Система формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі зорієнтована на комплексний розвиток особистості, урахування сучасних викликів та виховання активних громадян, здатних втілювати моральні принципи у своєму житті та взаємодії з іншими.

Основний акцент зроблено на актуальних підходах до виховання та навчання, які дозволяють ефективно формувати моральні цінності, зокрема застосування інтерактивних методів та використання сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі.

3. Дослідити систему формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи на сучасному етапі

Для того, щоб дослідити систему формування морально етичних цінностей в учнів початкової школи на сучасному етапі ми розробили програму.

Назва програми: Дослідження системи формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі

Тривалість: 1 навчальний рік

Мета програми: Вивчення та оцінка ефективності системи формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи з урахуванням сучасних підходів та методик.

Етапи програми:

Аналіз літератури та джерел: Вивчення наукових досліджень, публікацій та методичних матеріалів, що стосуються формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи на сучасному етапі.

Формулювання дослідницького питання: Визначення конкретних аспектів системи формування морально-етичних цінностей, які будуть об'єктом дослідження.

Розробка методики дослідження: Створення анкет, опитувальних запитань, спостереження та інших інструментів для збору даних.

Збір даних: Проведення анкетування серед учнів, спостереження за уроками та позаурочною діяльністю, інтерв'ювання вчителів та батьків.

Аналіз даних: Обробка зібраних даних, виявлення тенденцій та висновків щодо ефективності системи формування морально-етичних цінностей.

Обговорення результатів: Проведення зустрічей з учителями, батьками та учнями для обговорення результатів дослідження та отримання їхнього відгуку.

Рекомендації та висновки: Розробка конкретних рекомендацій для вчителів та батьків щодо подальшого удосконалення системи формування морально-етичних цінностей.

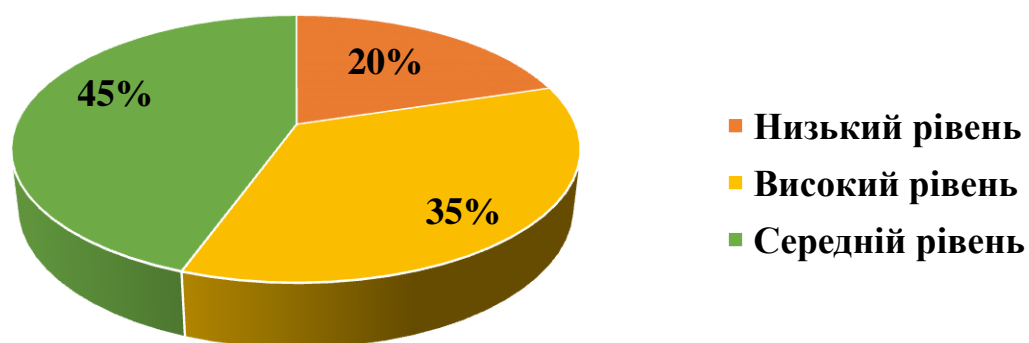
Підготовка звіту: Написання детального звіту про результати дослідження, включаючи опис методики, аналіз даних, висновки та рекомендації.

Подальші дії: Розповсюдження результатів дослідження серед освітньої спільноти, впровадження рекомендацій у практику та подальше вдосконалення системи формування морально-етичних цінностей.

На основі розробленої програми та вибраних методик ми провели дослідження та отримали такі результати.

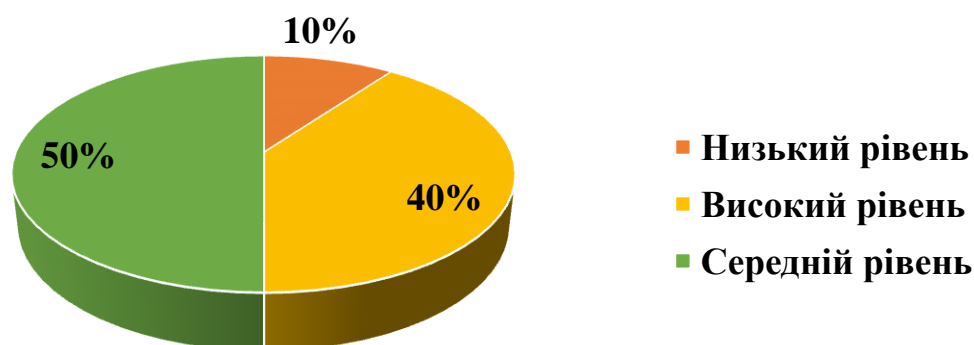
Отримані результати дозволяють зробити висновок, що на початку експерименту рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм у учнів 2 класу був таким: високий рівень – 35% учнів, середній рівень – 45% учнів, низький рівень – 20% учнів.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм

В кінці експерименту рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм став таким: 40% другокласників мають високий рівень моральної сформованості, 50% - середній рівень і 10% - низький рівень.

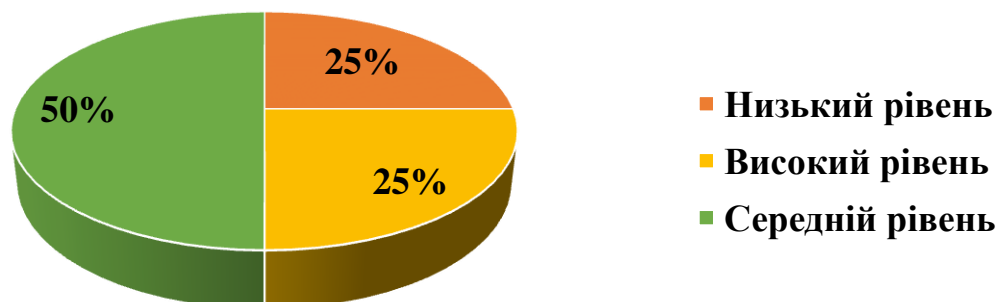
Рівень сформованості морально-етичних цінностей за поведінковим критерієм

Узагальнено, результати констатуючого етапу діагностики вказують на переважання середнього рівня в цілому.

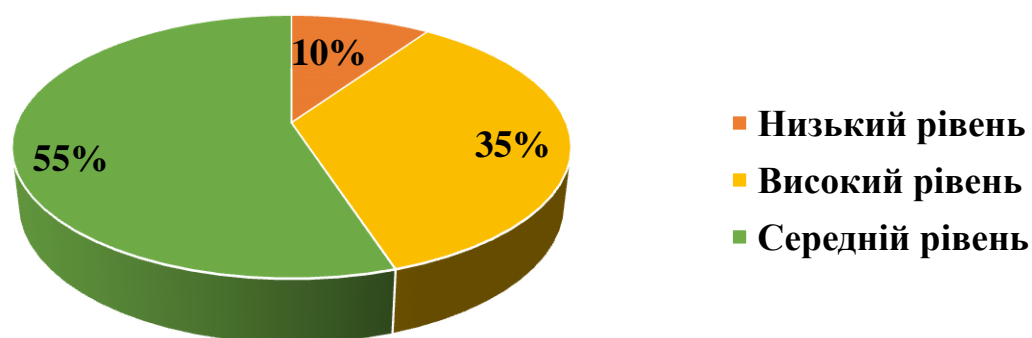
На початку дослідження за когнітивним критерієм, середній рівень сформованості морально-етичних понять був у 50% учнів, 25% учнів демонстрували високий рівень, а також 25% виявляли низький рівень.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за когнітивним критерієм

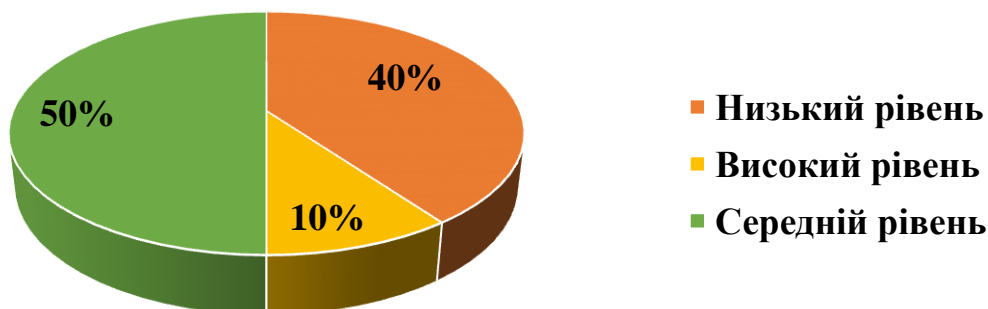
Після завершення експерименту більшість учнів, стали демонструвати середній рівень сформованості морально-етичних понять 55% учнів, 35% учнів почали демонструвати високий рівень, а також 10% виявили низький рівень.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за когнітивним критерієм

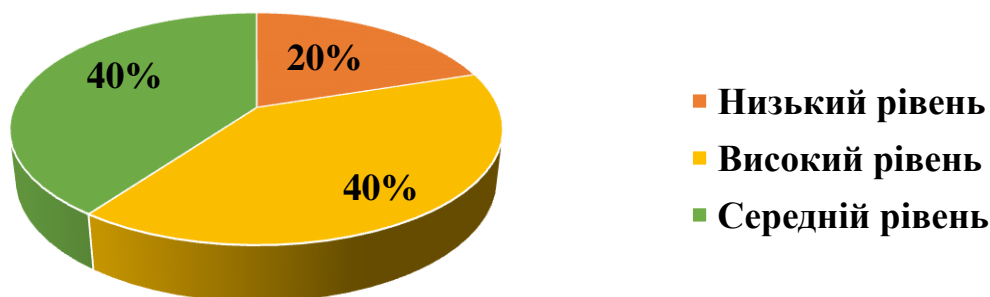
Щодо емоційно-оціночного компонента, до початку дослідження найчастіше виявлялися низький і середній рівень сформованості моральних понять серед дітей. Високий рівень сформованості морально-етичних понять було виявлено лише у 10% учнів, у близько половини (50%) дітей спостерігається середній рівень, а у 40% - низький рівень. Загалом, переважна більшість молодших школярів має середній або низький рівень сформованості морально-етичних понять.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за емоційно-оціночним критерієм

Після констатувального експерименту показники рівня сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за емоційно-оціночним критерієм збільшився: високого рівня виявлено приблизно – 40% учнів, середнього рівня – 40% учнів, низького рівня – 20% учнів. Загалом, після експерименту більшість молодших школярів має середній або високий рівень сформованості морально-етичних понять.

Рівень сформованості морально-етичних цінностей у молодших школярів за емоційно-оціночним критерієм

4. Розробити методичні рекомендації вчителів із формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи.

На основі проведеного дослідження і отриманих результатів, ми можемо сформулювати деякі методичні рекомендації, які допоможуть структурувати

виховний процес та забезпечити належну увагу розвитку морально-етичних цінностей учнів.

Визначення основних морально-етичних цінностей є ключовим етапом у організації виховного процесу учнів початкової школи. Алгоритм визначення цінностей має виглядати наступним чином:

1. Чесність
2. Доброта
3. Толерантність
4. Патріотизм
5. Гідність
6. Відповідальність
7. Шанобливе ставлення до старших
8. Освіченість
9. Працьовитість
10. Добросусідство

Створення сприятливого оточення в класі є ключовим фактором, передумовою для ефективної роботи над ціннісними орієнтаціями учнів.

1. Відкритість до думок
2. Повага до різниці
3. Відкриті діалоги
4. Розуміння та співпереживання
5. Колективні проекти
6. Позитивний приклад
7. Розсудливість в обговореннях
8. Вчителівська підтримка
9. Використання позитивного підсилення
10. Взаємовідносини у класі

Сприятливе оточення в класі є важливим стимулом для учнів вдосконалювати свою моральну поведінку та цінності.

Приклад та модель – це надзвичайно потужний інструмент у вихованні морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Діти, особливо на молодшому віці, дуже чутливі до оточуючого середовища та дорослих, які їх оточують. Отже, ваша поведінка і дії є як важливою моделлю, так і конкретним прикладом для них.

1. Послідовність
2. Спільна діяльність
3. Діалог і пояснення
4. Розповіді та історії
5. Відкритість до помилок
6. Емоційна інтелігентність
7. Правдивість
8. Заохочення позитиву
9. Спільні цінності
10. Відкритий для запитань

Використання інтерактивних методів у навчанні є дуже ефективним способом формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Ось кілька інтерактивних методів, які можна застосовувати:

1. Дискусії
2. Рольові ігри
3. Проектна діяльність
4. Групова робота
5. Рефлексія
6. Етичні сценарії
7. Мозковий штурм

Застосування інтерактивних методів дозволяє створити динамічне та захоплююче навчання, сприяє глибокому розумінню моральних цінностей. Це також робить навчання більш особистісно орієнтованим та відповідає сучасним вимогам до виховання.

Використання казок, легенд та реальних історій є чудовим способом формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Ці розповіді допомагають дітям усвідомлювати різні аспекти моралі, розвивати критичне мислення та аналізувати ситуації з погляду власних цінностей.

Оцінювання моральних якостей та самооцінка моральної поведінки важливі компоненти процесу формування морально-етичних цінностей учнів початкової школи. Вони допомагають дітям свідомо розглядати свої дії та вчинки в контексті моральних норм і розвивати внутрішню мотивацію до покращення.

Залучення батьків є надзвичайно важливим аспектом формування моральних цінностей учнів початкової школи. Батьки є першими вчителями дитини, і їхні впливи та приклади мають велике значення для морального розвитку дітей.

Сталість та системність в формуванні морально-етичних цінностей в початковій школі є ключовими аспектами, які допомагають дітям не просто засвоїти окремі цінності, але й внести їх у свою особистість та поведінку на довгострокову перспективу.

Сталість та системність гарантують, що формування морально-етичних цінностей не є випадковим або одноразовим актом, а стає частиною щоденного життя дитини, формуючи її характер та моральні установки на майбутнє.

Підсумовуючи наш констатувальний експеримент, можна зазначити, що морально-етичні цінності в учнів початкової школи зазвичай сформовані на середньому або низькому рівні. Проте, в ході педагогічної практики виявлено, що учні здатні висловлювати власні оцінки та розуміння на основі літературних творів, і вони поступово збагачують свої знання про морально-етичні поняття. Втім, для досягнення кращих результатів у формуванні морально-етичних якостей на уроках літературного читання потрібно зміцнити і систематизувати підходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко Н. У вихованні немає дрібниць. Учитель початкової школи. 2015. № 2. С.27-28.
2. Антонєць М. Книга В. Сухомлинського «Як виховати справжню людину» в контексті діалогу щодо духовно-моральних цінностей: до IV Міжнародних і XVI Всеукраїнських педагогічних читань «В. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ціннісні виміри в освіті». Рідна школа. 2009. № 8-9. С.11-13.
3. Бабій І. До визначення сутності поняття «моральне виховання». Рідна школа. 2009. № 11. С.38-41.
4. Бакалюк В. Ідеї В.Сухомлинського у сучасній школі. Управління школою (Основа): Науково-методичний журнал. 2004. №13. 32с.
5. Балютіна К., Сосновська М. Зростаєте справжніми людьми (В.Сухомлинський Покинуте кошеня). Початкова школа. 2008. №9. С.34.
6. Басюк Н. Орієнтири вчителя у моральному вихованні молодших школярів. Рідна школа. 2007. № 3. С.21-22.
7. Батрак А. Духовно-моральне виховання учнів. 2014. № 1. С.18-21.
8. Бєх І. Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості. Рідна школа. 2014. № 4-5. С.21-26.
9. Бєх І. Виховні приписи у становленні особистості. Початкова школа. 2014. №1. С.1-4.
10. Бєх І. Грані духовного зростання особистості. Початкова школа. 2017. № 2. С.1-5.
11. Бєх І. Зростаюча особистість у просторі духовності. Рідна школа. 2017. №9/10. С.25-29. 79
12. Бєх І. Моральний розвиток особистості в історико-педагогічному осмисленні. Рідна школа. 2004. № 1. С.18-19.
13. Бєх І. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 254 с.

14. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. Посібник. К.: Либідь, 2003. 344 с.
15. Білозерська С.І. Молодший школяр як суб'єкт моральної поведінки. Моральна свідомість та самосвідомість особистості : монографія. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. С. 117-133.
16. Білоконна Н. Формування емоційної культури дітей молодшого шкільного віку засобами художньої літератури. Кривий Ріг: КП ДВНЗ «КНУ», 2015. 84с.
17. Білоконна Н. Формування особистості молодшого школяра засобом народної казки на уроках літературного читання. Вісник Міжнародного дослідного центру: «Людина: мова, культура, пізнання»: 93о кварт. наук. журн. [гол. ред. О. Холод]. Кривий Ріг, 2016. Том 40(1). С.15-23.
18. Богущ А. М. Педагогічні виміри В. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. 272с.
19. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Кривий Ріг, 2011. 238 с. 80
20. Вашуленко О.В. Емоційно-ціннісна складова у структурі читацької діяльності молодших школярів. Початкова школа. 2013. № 1. С. 13-17.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440с.
22. Виховання морально-етичних норм учнів молодших класів. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvannya-moralnih-norm-povedinkiuchnivmolodshih-klasiv-65126.html> (дата звернення: 12.01.2019)
23. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник. 3-тє вид., доопрац. і доп.. К. : Знання, 2012. 566с.
24. Вікова та педагогічна психологія. К.: Просвіта, 2016. 416с.
25. Вітковська Н.С. Педагогічні аспекти роботи над прислів'ями з молодшими школярами. Наукові записки Вінницького державного педагогічного

- університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2007. № 21. С. 33-37.
26. Генік М. Виховання духовно-моральних цінностей молодших школярів. Проблеми української народної педагогіки. Теорія і практика: зб. наук. ст. редкол.: І.Ф. Миронюк та ін. Івано-Франківськ, 2005. С.183-190.
27. Генік М. Педагогічна взаємодія педагога і батьків у формуванні морально-етичних цінностей молодших школярів засобами 81 народознавства. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнів. молоді: Зб. наук. праць. К.: 2008. Випуск 12. Т.2. С.242-250.
28. Генік М. Формування морально-етичних понять у позаурочній виховній роботі. Початкова школа. 2012. № 2. С. 49-51.
29. Головська І. Уміння досліджувати стан моральної вихованості школярів як важлива складова професійної компетентності вчителя початкової школи. Проблема підготовки сучасного вчителя. №4. (Ч.2). 2011. С.144- 150.
30. Гонтаровська Н. Інноваційно-освітнє середовище як фактор розвитку особистості. Директор школи. 2008. № 9. С. 3-5.
31. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 367с.
32. Даниляк Р. З. Формування моральності як результату морального виховання молодших школярів. Педагогічна освіта : теорія і практика. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип. 20 (1-2016). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2016. 364 с.
33. Державний стандарт початкової освіти. Учитель початковоїшколи. 2018. №4. С.1-16.
34. Житарюк В. Аксіопсихологічні передумови розвитку моральності молодших школярів. Психологія особистості. 2012. № 1 (3). С.50-58.
35. Заєць В. Художній твір як інструмент виховання особистості молодшого школяра. Васильківський вісник. 2015. №10. С.4.
36. Закон України «Про освіту». К. 2017. 26с.

37. Зверєва І.Д. Діагностика моральної вихованості школярів: метод. Посібник. К. ІСДО. 1995. 156с.

38. http://berezan-school2.edukit.kiev.ua/metodichna_robota/tvorcha_pedagogichna_spadschina_v_o_s_uhomlinsjkogo/#:~:text=%D0%A3%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D1%96%20%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B5,%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B9%D1%81%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%20%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8F%D0%BC%20%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0.

39. <https://cusu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/vyvchennia-i-vprovadzhennia-v-navchalno-vykhovnyi-protse-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylia-sukhomlynskoho-2019-rik/seksiia-4/10226-pohlyady-na-moralne-vykhovannia-u-pedahohichniy-spadshchyni-v-sukhomlynskoho>

40. <https://naurok.com.ua/v-o-suhomlinskiy-pro-formuvannia-moralnih-cinnostey-osobistosti-344111.html>

41. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9158/1/SPIRITUAL%20_AND%20_MORAL_%20EDUCATION%20IN%20_THE%20_ITERARY.pdf

42. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/4.2/10.pdf>

43. <https://don.kyivcity.gov.ua/news/2764.html>

44. <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/176128/175949https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/vyshnevsky.pdfhttp://volyniany.org.ua/2014/03/21/pedagogichni-pogljady-scevchenka/>

45. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3502/1/Tyschenko.pdf><https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14329/>
46. <https://studfile.net/preview/7004368/page:2/>
47. <https://ukrlit.net/partner/lahvich/bpavk.html>
48. https://allreferat.com.ua/uk/pedagogika_metoduka_vukladanny/kursovyaya/4490
49. <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/166/177>
50. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4801/1/L_Palamarchuk_1_14_konf_GI.pdf
51. https://www.rusnauka.com/6_PNI_2014/Pedagogica/3_160751.doc.htm
52. <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9264/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%A0%D1%83%D0%B4%D1%8C%20%D0%9E.%D0%9C.%20%D0%9F%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%B8%20%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Визначення моральних понять»

Мета: вивчення уявлень дітей про моральні якості, особистого ставлення до них.

Хід проведення: вчитель проводить бесіду із дітьми. Педагог звертається до учнів: Діти, я Вам пропоную відповісти декілька запитань.

Питання № 1

Що значить бути добрим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 2

Що значить бути щедрим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 3

Що значить бути чесним? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 4

Що значить бути доброзичливим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 5

Що значить бути справедливим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 6

Що значить бути працьовитим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 7

Що значить бути самостійним? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання №8

Що значить бути дбайливим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Питання № 9

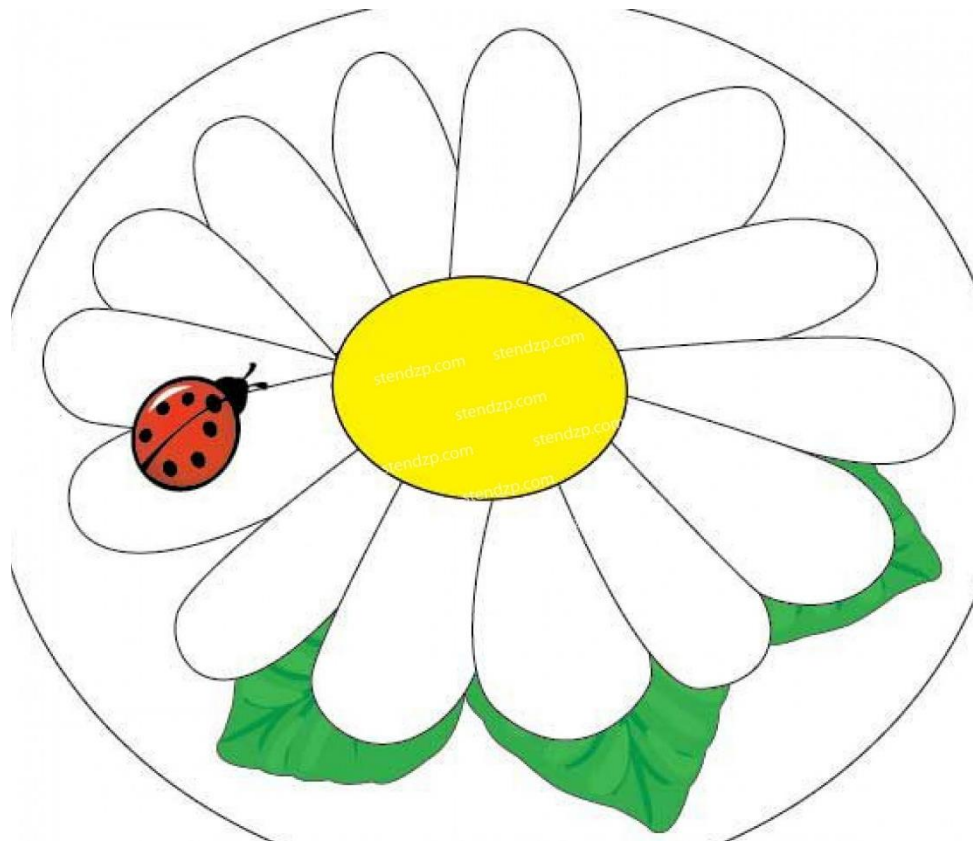
Що значить бути організованим? Це гарна якість? Ти б хотів бути таким?

Методика «Заповнення незавершених речень».

Мета: виявлення змістовної спрямованості ціннісних орієнтацій учнів

1. Коли я йду до школи...
2. Коли я думаю про школу
3. Коли мене запитують про школу...
4. Коли задзвонить дзвінок...
5. Коли я бачу вчителя...
6. Найбільше мені подобається, коли учитель ...
7. Більш за все мені не подобається, коли учитель ...
8. Коли я відповідаю біля дошки...
9. Коли я отримую двійку...
10. Коли вчитель задає питання, я ...
11. Коли у нас контрольна...
12. Мені цікаво з однокласниками, коли вони...
13. Коли я допомагаю однокласникам...
14. Коли після канікул я зустрічаюсь з однокласниками...
15. Коли батьки збираються на збори у школу...
16. Коли я чекаю батьків після батьківських зборів...
17. Коли батьки мене сварять...
18. Коли батьки мене хвалять...

Інтерпретація результатів полягає в змістовому аналізі відповідей, частоти додаткової частини речень, часу відповіді.

Методика «Моральна ромашка»

- Як ти вчиниш, коли товариш образив дівчинку?
(Зроблю йому зауваження і скажу, щоб вибачився)
- Як ти вчиниш, коли тобі хочеться погратись іграшкою,
якою грає твій товариш? (Попрошу в нього іграшку і скажу «Будь ласка»)
- Як ти вчиниш, коли у вас з другом один велосипед на двох і вам обом
хочеться на ньому покататись? (Будемо кататись по черзі)
- Як ти чиниш, коли ти розмовляєш по телефону з чого починаєш розмову?
(Спочатку привітаюсь)
- Як ти вчиниш, коли твій товариш впав на ковзанці? (Пожалію його і не
буду сміятись)
- Як ти вчиниш, коли ти їси цукерку чи яблуко, а поруч стоїть твій
товариш? (Пригощу його)